

ספר

שלוזן שמואל

טוענים רבניים

- חושן משפט חלק א' – סימנים: י"א, י"ב, י"ג, י"ד, כ', כ"ו, כ"ח, כ"ט, ל', ל"ג, ל"ד, ל"ז.
- חושן משפט חלק ב' – סימנים: ע"ה, פ', פ"ז, קכ"ג, ר"ז.
- אבן העזר חלק א' – סימנים: א', ד', י"א, י"ג, מ"ב, ס"ט, ע', ע"א, ע"ג, ע"ה, ע"ז.
- אבן העזר חלק ב' – סימנים: פ', פ"ב, פ"ה, צ', צ"ג, קט"ו, קי"ז, קל"ד, קנ"ד, קע"ח.
- בנוסף תמצא בסוף הספר דוגמאות למבחני טוענים רבניים.

נערך בס"ד על ידי:

שמואל בן ר' שלום אהרן חיים ירושלמי

שנת התשפ"א ירושלים

ניתן לראות דוגמיות הספרים:

באתר ודיברת: <https://vedibarta.org/yerushalmi.html> בצורה מרוכזת

או באתר סמיכה לרבנות <http://www.smicha.co.il/>

או ב google שולחן שמואל edibarta

וכן ניתן להוריד מהאתר סיכומי אבן עזר וחושן משפט

S2079395@GMAIL.COM

אפשר לקבל ב – Email דוגמיות הספרים שיצאו לאור

כל הזכויות שמורות למחבר

ניתן להשיג את הספרי "שולחן שמואל" וספרי "מעגלי החיים"
 במחיר מוזל, ליחידים ולקבוצות
 אצל המחבר בטלפון: 02-5811133 בפלאפון: 054-8456-923
 הערות והארות יתקבלו בשמחה לכתובת מעלות דפנה 133/3 ירושלים

S2079395@GMAIL.COM

תוכן עניינים – טוענים רבניים

9	אבן העזר – חלק א.....
9	סימן א: דיני פריה ורביה, ושלא לעמוד בלא אישה, ובו י"ד סעיפים.....
19	סימן ד: מי הם אסורים לבא בקהל ואיזה הנקרא ממזר, ובו ל"ז סעיפים ...
31	סימן י"א: אשה הנחשדת על אשת איש, ובו ח' סעיפים.....
	סימן י"ג: גרושה או אלמנה צריכה להמתין צ' יום טרם שתנשא, ושלא ישא מינקת חבירו ומעוברת חבירו, ובו י"ד סעיפים.....
35	סימן מ"ב: אין מקדשין אלא לרצון האשה ובפני שני עדים, ובו ה' סעיפים
45	סימן ס"ט: במה מתחייב האדם לאשתו ובניו, ובו ז' סעיפים.....
54	סימן ע: דין חיוב מזונות אשתו ואם חייב להשכיר עצמו, ובו י"ב סעיפים.
57	סימן ע"א: שחייב לזון בניו ובנותיו כשהם קטנים, ובו ד' סעיפים.....
67	סימן ע"ג: שחייב בכסות ומדור וכלי בית לאשתו, ובו ט' סעיפים.....
70	סימן ע"ה: חילוק הארצות לענין נישואין ודיני ארץ ישראל, ובו ה' סעיפים
71	סימן ע"ז: דין מורד ומורדת, או אומרת: מאיס עלי, ובו ה' סעיפים.....
77	בחינות אבן העזר – א.....
92	99
	אבן העזר – חלק ב.....
108	סימן פ"ב: גדרה שלא להניק, ודין מניקה שנתגרשה, ובו ח' סעיפים.....
112	סימן פ"ה: דין נכסי מלוג וצאן ברזל, ובו י"ט סעיפים.....
	סימן צ: דין הבעל יורש את אשתו, ומה הוא שאינו יורש, מכירת האיש בנכסיו המשועבדים לאשתו, וטענת נחת רוח עשיתי לבעלי, ובו כ סעיפים.....
125	סימן צ"ג: דין מזונות האלמנה, ובו ל"ב סעיפים.....
145	סימן קט"ו: דין היוצאת בלא כתובה והמפסדת כתובהה, ובו י' סעיפים....
159	סימן קי"ז: דין כתובה באשה שאין לה וסת או שאר מומין ודין קטלנית, ובו י"א סעיפים.....
172	סימן קל"ד: צריך שיבטל הבעל כל מודעות, ובו י' סעיפים.....
178	סימן קנ"ד: למי שכופין להוציא בגט, בין איש בין אשה, ובו כ"ד סעיפים
184	סימן קע"ח: הלכות סוטה, ובו כ"ב סעיפים.....
202	בחינות אבן העזר – ב.....
214	220
	חושן משפט – חלק א.....
225	סימן י"ב: דייין שבאו לפניו רך וקשה, וכל דיני פשרה ובו כ' סעיפים.....
234	סימן י"ד: נלך לבית דין הגדול, ודין האומר: מאיזה טעם דנתוני.....

- 245 סימן כ: עד מתי יכול להביא ראיה לסתור הדין.
- 248 סימן כ"ח: כיצד מאיימין העדים, עדות שלא בפני בעל דין.
- 265 סימן כ"ט: שלא יוכלו העדים לחזור.
- 268 סימן ל': אין עדי ממונות צריכין דרישה וחקירה, וצריך להיות עדות שלם.
- 280 סימן ל"ג: פסולי עדות מחמת קורבה, ואישה ועבד.
- 293 סימן ל"ד: עדים הפסולים מחמת עבירה.
- 317 סימן ל"ז: הפסולים מחמת הנאה.
- 334 בחינות לטוענים רבניים.
- 339 חושן משפט – חלק ב.
- 370 סימן פ': באיזו ענין טוען וחוזר וטוען, ובו ב' סעיפים.
- 374 סימן פ"ז: דיני שבועת היסת ושבועה דאורייתא, ובו ל"ט סעיפים.
- 395 סיכום: הבדלים בין שבועת התורה לשבועת דרבנן.
- 410 סימן קכ"ג: הרשאה, על מה נכתבת וכיצד נכתבת, ובו ט"ו סעיפים.
- סימן ר"ז: המוכר נכסיו על תנאי, ודיני אסמכתא, והמחייב עצמו בדבר שאינו חייב בו, ובו כ"א סעיפים.
- 423 בחינות חושן משפט ב'.
- 445

דברים אחדים

"אודה ה' בכל לבב" על שזיכני ושם חלקי מיושבי בית המדרש לעסוק בתורה הקדושה. לאחר הוצאת סדרת ספרי שלחן שמואל המיועדים לנבחני הרבנות והדיינות, אמרתי להוציא בעזרת השם יתברך ספר בענייני טוענים רבניים, העוסקים במלאכת הקודש בבתי הדינים, ואכן זכיתי להוציא לאור ספר זה.

בספר הושקע מאמץ רב, שיהיה כתוב בלשון קלה, 'דבר דבור על אופניו', כדי שיוכל הלומד לרוץ בו, כדי שיתאים גם לקהל שאין לו רקע תורני רחב. יש לציין כי מומלץ ללמוד תחילה את הסוגיות במקורן (שלחן ערוך ומפרשים), ואז הספר יעזור מאוד להשלים את התמונה, וכמו כן בשינון החומר.

מקצוע טוען רבני הוא מקצוע קודש, שהטוען עוזר למורשה שלו להציג את הטענות שהמורשה לא יכול לעשות כן, כמ"ש בגמ' בעינייני דיינים 'את פתח לו'. מותר לעסוק במקצוע זה ובלבד ששומרים על טוהר המידות.

אך מאידך יש סכנה בדבר, אם הטוען הרבני מלמד את המורשה לטעון טענות שקר כדי להוציאו זכאי, שאומר לו: תאמר כך וכך כדי שתצא זכאי, הרי זה מעוות הדין, ועל זה נאמר "אל תהיה כעורכי הדיינים".

ונאמרו ע"ז דברים חריפים:

גמרא (סוטה מז:): משרבו לוחשי לחישות בדין – רבה חרון אף בישראל, ונסתלקה השכינה. ובשבת (קלט.): 'שפתותיכם דברו שקר' – אלו עורכי הדיינים.

רבנו יונה כ': מלמד טענות של שקר לחברו ולטעון בהן, רשע גמור הוא. ולכן לא ימכור נשמתו לשטן בשביל בצע כסף, ואף לא בשביל שיקבל שם ותהילה שהוא טוען רבני מצליח.

אני פונה לקב"ה שלא ילמדו מספרי לטעון טענות כזב ולא ילמדו את בעלי הדינים לטעון טענות אלו כדי לצאת זכאי, ולא אהיה בכלל 'לפני עיוור לא תתן מכשול'.

יהי רצון מלפניך בורא העולם, שלא תצא תקלה מתחת ידי, ובמה ששגיתי העמידני על האמת, כי "שגיאות מי יבין". אני פונה ומבקש מכל מי שימצא טעויות או שיש לו הערות והארות על הספר שיודיעני ואשמח לקבל את התיקונים.

הן בפקס 02-582-2581 או באימייל: S2079395@GMAIL.COM

תחילה רצוני להודות לנוות ביתי, על כל העזרה והסיוע שלה כדי שאוכל להתפנות ללימוד, כמו כן ברצוני להודות לכל העוזרים והמסייעים להוצאת הספר, יהי רצון שהקב"ה ימלא כל משאלות לבם לטובה, ויפוצו מעינותיהם חוצה. הקב"ה ישלם להם שכרם מושלם. אני הקטן – שמואל ירושלמי.

תפילה לפני הלימוד

יהי רצון מלפניך יי אלוקי ואלוקי אבותיי שלא יארע דבר תקלה על ידי, שלא אומר עלטמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא ייכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ותאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והתר, הן בדיני ממונות, הן בהוראה, הן בלימוד. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר, העמידני על האמת ואל תצל מפני דבר אמת עד מאוד, "כי יי ייתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

תפילות להצלחה

רבונו של עולם! אל תרפה את ידי
לעת זקנתי מלעסוק בתורה ומלקיים
מצוות. אל תשליכני לעת זקנה
ככלות כוחי אל תעזבני.
ואל תקהה את שיני, ואל ימות שום
ואל אחד מבני ביתי בחיי. ונהייה
תמיד מיושבים בדעתנו ושכלנו
לעובדך באמת.
ותן בנו כוח ובריאות ואומץ וחוזק
בכל אברינו וגידינו אכי"ר.
(ומצא חיים)

רבונו של עולם! עזור לי ולכל
בריאי רבונו עמך ישראל, שלא נחלה
ולא נחטא ולא ניפול למיטה חס
ושלום. ולא נצטרך לרופאים ולא
להתעסק רפואות.
ולכל חולי עמך בית ישראל שלח
להם רפואה שלמה במהרה. והצילנו
מכל צער וצרה דוחק ועוני ומכל
דבר רע, כדי שנוכל לעבוד
עבודתך וללמוד תורתך בלי שום
מונע.
(עבד המלך)

אחר לימודו יאמר

מודה אני לפניך יי אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי יושבי קרנות. שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת, שנאמר: "וְאֵתָהּ אֱלֹקִים תּוֹרְדִם לְבָאֵר שַׁחַת אֲנָשֵׁי דְמִים וּמְרָמָה לֹא יִחְצוּ יְמֵיהֶם וְאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ".

לעילוי נשמת מר אבי ר' אהרון שלום חיים ירושלמי בן מרים. ת.נ.צ.ב.ה.

הסכמות

נס"ד

Rabbi Baruch Shraga
Rav Of Givat Shapira
Head Rabbinical Courts
Of The Jerusalem Rabbinat

הרב ברוך שרגא
רב זגבעת שפירא
וראש אבות בתי הדין
רבנות ירושלים

בס"ד

סדר מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל התש"פ לפ"ג

מכתב ברכה

היו למראה עיני גליונות הספר הנותן אמרי שפר "שולחן שמואל" בענייני אבן העזר וחושן משפט עם מקורות הדינים מהתלמוד והפוסקים ראשונים כמלאכים ועד אחרוני אחרונים מעשה ידי האי גברא יקירא דעסיק באורייתא הרה"ג היקר והנעלה מיחידי סגולה ר' שמואל ירושלמי שליט"א.

עברתי בין בתרי אמרותיו כמיסת הפנאי וראיתי כי כביר מצאה ידו לכתוב בטוב טעם ודעת בצורה קלה וברורה כדי שיוכל הלומד לעבור על כל החומר ולשנן את כל ההלכות באופן המועיל לזכור את ההלכות.

וכידוע ע"י שינון הלימוד וזכירתו הקב"ה יזרז לנו את הגאולה כמ"ש זכרו תורת משה עבדי הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא.

וכבר אתמסי גברא בספריו הקודמים שיצאו לאור עולם ורבים נהנים מאורם.

ולא נצרכה אלא לברכה שחפץ ה' בידו יצלח לבורך על המוגמר ויפוצו מעינותיו חוצה ביתר שאת ויתר עוז אמן.

בברכת התורה

ברוך שרגא

Charon Yarchi
Sate Israel 11/2
02/5885487
Jerusalem

אהרן ירחי

רח/טרו ישראל 11/2
02/5885487
ירושלים

בס"ד מוצ"ק פרשת סיפטים שלושה ימים להודש הרחמים הוא הודש אלול שנת התש"פ לפ"ג

הסכמה וברכה

הובאו לפני גליונות מספר חשוב ומועיל הנקרא **שולחן שמואל** על שו"ע אבן העזר וחושן משפט שחיבר ת"ח צנוע ומועיל מחכמי ירושלים הנחבא אל הכלים ידידי וחביבי אוצר כל כלי המדה התמחי גברא ואיתמחי קמועא בספריו הקודמים הנפלאים ה"ה הרה"ג ר' **שמואל ירושלמי** נר"ו ביועדו ומכירו קאמינא משכבר הימים והוא מתמיד בלימודו ונפש עמל עמלה לו עברתי על חלק מן הספר כמיסת הפנאי אחת הנה ואחת הנה וראיתי כי דבר גדול עשה בישראל בספרו זה והוא עזרה גדולה ללימוד וחזרה על הלכות אבן העזר וחושן משפט לקראת מבחנים לדיינים ולטוענים רבניים חזרה על החומר שלמדו ובו תמצית הסימן ושיטות הפוסקים בצורה מתומצתת ומבוארת ועידו"ז יכול הלומד לעבור על לימודו בחזרה מהירה ולזכור את הנושאים וכן את שיטות הפוסקים בעניינים אלו וכן צידה להיבורו גם שאלות שנשאלו במבחנים אלו כדי להרגיל את הנבחן לענות תשובות בצורה נכונה ודבר זה הוא דבר גדול ומועיל ביותר

ובמובן אין ספר זה בא במקום לימוד הראשוני וללמוד מתוכו את ההלכות אלא רק אחר לימוד במקורות עצמם בבי"ב ובשו"ע וכו"כ ואינו אלא לשים חזרה ולשים זכרון בזמן קצר כדי שיהיו ד"ת מונחים במוחו של הלומד כמונח בקופסא וכך היא דרכה של תורה סימנים עשה וקנה אותה ואיזונים לתורה שלא תשתכח וכך עשו רבים מן המחברים ובראשם מרן הבינו יוסף קארו זיע"א בספרו שולחן ערוך שהיא תמצית ההלכה מספרו הגדול והנורא מבהיל הרעיון ספר בית יוסף שהביא את כל שיטות הפוסקים ונשא ונתן בדבריהם וכדי שלא ישכח את ההלכה וכדי לשנן את המסקנות למעשה חיבר את ספרו זה וכמו שכתב בהקדמתו הנפלאה ובוה הורה לנו דרך בזכרון הלימוד ובאו אתריו גדולי ישראל שחיברו ספרים בדרך של קיצור ביותר וגם בזה הוא רק כדי לשמר ולזכור מה שלמד באורך וברוחב כן ספרו זה שלחן שמואל מועיל הוא לזכרון ולחזרה מהירה ומועילה

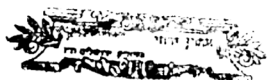
ובטוחני כי ספר זה יהיה לאחיסמך ללומדי אבן העזר וחושן משפט ללמוד וללמד ולזכור בשעת מעשה ותרבה התורה והדעה בישראל

והנני לברכו ברכת הדיוט יה"ר שיפוצו מעיינותיו הוצעה להמשיך ולהגדיל תורה ולהאדירה כחפצו ושקידתו ברהובות תתן קולה וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם אכ"ר

הכותב והותם פה קרית מלך רב שופרא דהבא
עידה"ק ירושלים תיבב"א

א. י. י. י.
אהרן ירחי

רב זמו"צ שכונת מקור ברוך תכב"ץ

אבן העזר – חלק א

הנושאים שבסימן זה:

- סימן א: דיני פריה ורביה, ושלא לעמוד בלא אישה, ובי י"ד סעיפים.....9
- סימן ד: מי הם אסורים לבא בקהל ואיזה הנקרא ממזר, ובו ל"ז סעיפים.....19
- סימן י"א: אשה הנחשדת על אשת איש, ובו ח' סעיפים.....31
- סימן י"ג: גרושה או אלמנה צריכה להמתין צ' יום טרם שתנשא, ושלא ישא מינקת חבירו ומעוברת חבירו, ובו י"ד סעיפים.....35
- סימן מ"ב: אין מקדשין אלא לרצון האשה ובפני שני עדים, ובו ה' סעיפים.....45
- סימן ס"ט: במה מתחייב האדם לאשתו ובניו, ובו ז' סעיפים.....54
- סימן ע: דין חיוב מזונות אשתו ואם חייב להשכיר עצמו, ובו י"ב סעיפים.....57
- סימן ע"א: שחייב לזון בניו ובנותיו כשהם קטנים, ובו ד' סעיפים.....67
- סימן ע"ג: שחייב בכסות ומדור וכלי בית לאשתו, ובו ט' סעיפים.....70
- סימן ע"ה: חילוק הארצות לענין נישואין ודיני ארץ ישראל, ובו ה' סעיפים.....71
- סימן ע"ז: דין מורד ומורדת, או אומרת: מאיס עלי, ובו ה' סעיפים.....77

סימן א: דיני פריה ורביה, ושלא לעמוד בלא

אישה, ובו י"ד סעיפים

(להרחבה בנושא עיין בספרי 'שולחן שמואל - הלכות חופה וקידושן מהדורא קמא')

סימן א - סעיף א: חשיבות לישא אישה

הקדמה: במצוות פריה ורביה יש שתי מצוות: א). 'פרו ורבו', שבזה החיוב הוא על גברים ולא על הנשים ב). 'בבוקר זרע את זרעך ובערב אל תנח ידך' (שאף אחר שקיים

מצוות פריה ורביה צריך להמשיך לשמש).

א. שו"ע (א): חייב כל אדם לישא אישה כדי לפרות ולרבות. כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה: כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל [יבמות סג].

ב. שו"ע (א): וחייב לבעול בכל עונה, אפילו מחלה על עונתה, חייב לבעול עד שיהיו לו בנים [רמב"ם].

וכ' הט"ז: וחייב מהתורה כל שלא קיים מצוות פריה ורביה, אבל עדיין חייב מדרבנן לבעול בכל עת משום "לערב אל תנח ירך".

ג. הגהה: כל מי שאין לו אישה שרוי בלא ברכה, בלא תורה כו' ולא נקרא אדם. וכיון שנשא אישה עונותיו מתפקקים, שנאמר: "מצא אישה מצא טוב ויפק רצון מאת ה'" (משלי יח, כב) [יבמות סב, סג].

ד. הגהה: אין מוכרין ספר תורה, אלא כדי ללמוד תורה ולישא אישה [כ"כ שו"ע ס"ב].

סימן א – סעיף ב: למכור ספר תורה לישא אישה

א. שו"ע (ב): אין מוכרין ספר תורה, אלא כדי ללמוד תורה ולישא אישה [כדברי ר' יוחנן במגילה כג].

ב. ישנה מחלוקת: האם מותר למכור ספר תורה להשיא יתומה חלקת מחוקק כ' – שדווקא יתומים (זכרים) מוכרים ס"ת כדי לישא אישה. ולא יתומות, שאינן מצוות על מצוות פריה ורביה (משמע שגם אינה מצווה ב"לשבת יצרה"). והבית שמואל כ' – דלמאן דאמר שמוכרים ס"ת לקיים "ולערב אל תנח ירך", מוכרים אף להשיא יתומה משום "לשבת יצרה" שגם האישה מצווה על זה, כמ"ש התוס', כ"כ המ"א. מ"מ משאר הפוסקים לא משמע כן, שהאישה אינה מצווה אף לא על "לשבת יצרה".

סימן א – סעיפים ג, ד: גיל הנישואים

א. שו"ע (ג): מצווה על כל אדם שישא אישה בן י"ח (מסכת אבות – בן י"ח לחופה), והמקדים לישא אישה, מצווה מן המובחר (יבמות סב.), אבל קודם י"ג לא ישא דהוי

אבן העזר א

כזנות (רמב"ם).¹

ב. שו"ע (ג): ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלא אישה (קידושין כט:). ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא, ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה (הרא"ש).²

פת"ש (ב): כתב ברכ"י – בדורות אלו נחלשו הטבעים ונשתנו הדורות לכן אין ליהרהר בזה להקדים ולישא בן י"ג (הרב מהר"ר יונה חסיד בצוואותיו).

ג. שו"ע (ג): מיהו אם עוסק בתורה וטרוד בה, ומתיירא לישא אישה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה – מותר להתאחר [רמב"ם במחלוקת שם כט.]. והוסיף הרמ"א – ובזמן הזה נהגו שלא לכופף על זה (כמ"ש הריב"ש).³

ד. הגדה (ג): וכן מי שלא קיים פריה ורביה ובא לישא אישה שאינה בת בנים (כגון

¹. בדבר זה נחלקו הפוסקים:

- דעת הרמב"ם – שלפני י"ג אסור לישא דהוי זנות. כ"פ בשו"ע.
- אבל דעת התוס' – אף שלא תיקנו נישואין לקטן לא חשיב בעילתו בעילת זנות ומצווה נמי איכא (דסמוך לפרקן משמע קודם י"ג). כ"ד רש"י.
- והב"ח כ' – בגיל 12-13 אם אביו משיאו הוי קידושין מדרבנן ומצווה להשיאו. מכל מקום ח"מ חולק עליו.
- ומרדכי והאשרי כ' – אף שבקטן לא תיקנו נישואין, מ"מ אין ביאתו ביאת זנות שהרי נשא דרך נישואין ומותרת לעמוד אצלו. כ"פ הרמ"א (מג/א) – שאם כבר נשא אין צריך לגרשה ומותרת לעמוד אצלו עד שתגדל.

². כ' בספר התקנות: שתקנו בירושלים לפני כ' 300 שנה שמי שמתאחר מעל גיל 20 הוא בחרם, ומגרשים אותו מירושלים (היינו מהעיר העתיקה שנקרא ירושלים לכולי עלמא). ומרן הגר"ע יוסף זצ"ל – הקים ב"ד (עם הרה"ג צדקה זצ"ל והרה"ג בן ציון אבא שאול זצ"ל) וביטלו את החרם, הואיל ולא התפשטה בישראל, ורבים נכשלים בזה (יביע אומר חלק יו"ד ז/ד-ג).

אינו רוצה לישא אישה: כ' מהריק"ש – משמע שאם רוצה אלא שמתעכב עד שימצא זיווג נאה או לסיבה אחרת לא כייפנין ליה. ומ"מ יראה דאין להתאחר מפני סיבה שחוץ מגופו אלא עד עשרים וארבע. והובא בפת"ש.

³. כ"כ פת"ש שברכ"י כתב כן בשם מהרש"ל. אבל בס' קרית מלך רב כתב דכל ב"ד שאינו כופה ע"ז לאו שפיר עביד ואין להשגיח במנהג.

אבן העזר א

עקרה וזקנה או קטנה, משום שחושק בה או משום ממון שלה), אף שמדינא היה למחות בו, לא נהגו לדקדק בענין הזיווגים.

ה. הגדה (ג): מי שנשא אישה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, לא נהגו לכופף אותו לגרשה, וכן בשאר ענייני זיווגים, ובלבד שלא תהא (האישה) אסורה עליו [הריב"ש סימן טו]. ודעת השו"ע (לקמן סימן קנד/י) – שכופין לגרש.

ו. שו"ע (ד): ומי שחשקה נפשו בתורה, כבן עזאי, תמיד, ונדבק בה כל ימיו, ולא נשא אישה, אין בידו עוון, והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו [יבמות סג:]. מכל מקום הרי"ף השמיט הלכה זו, וכ' פוסקי דורנו שהלכה זו לא נוהגת כיום שאין לנו כבן עזאי.

סימן א – סעיפים ה,ז: מתי מקיים מצוות פריה ורביה, הזרעה מלאכותית

א. שו"ע (ה): כיון שיש לאדם זכר ונקבה, קיים מצוות פריה ורביה [כב"ה יבמות סא:], והוא שלא יהיה הבן סריס או הנקבה איילונית (שאינם מסוגלים ללדת, שם סב:). וכ' ח"מ וב"ש: מכל מקום אם בני זוגם אינם מסוגלים ללדת (סריס או איילונית) או שלא נישאו כלל, קיים האב מצוות פריה ורביה.⁴

ב. שו"ע (ו): אדם שנולדו לו זכר ונקבה, ומתו – אם הניחו ילדים הרי זה קיים מצוות פריה ורביה. בד"א כשיש לו נכד ונכדה מילדיו, אחד מהבן ואחד מהבת (דעת הרמב"ם)⁵. אבל אם אחד מילדיו הניח בן ובת והשני לא הניח כלל – עדיין לא קיים מצוות פריה ורביה [יבמות סב:].

ג. הגדה (ו): אף אם יש לו ילד ממזר או חרש ואילם (שדינו כשוטה) – קיים מצוות

⁴ אמנם פת"ש כ' – שיש לפקפק אם לא נישאו כלל, שהרי קי"ל היו לו בנים ומתו לא קיים האב מצוות פריה ורביה, דבעינן "לשבת". אם כן גם אלו שלא נישאו סופם למות בלא בנים. ואפשר דווקא כשמתו בחיי אביהם אז לא קיים מצוות פריה ורביה.

⁵ כ' ח"מ: שזוהי דעת הרמב"ם (רק כשיש בן ובת, אבל שני זכרים או שתי נקבות לא מהני). אבל דעת התוס' – שאף אם היו בני הבנים שניהם זכרים הבאים מזכר או נקבה – קיים מצוות פריה ורביה. והוסיף שלטי הגיבורים – ואפשר אף שתי בנות. כ"כ הב"ש.

אבן העזר א

פריה ורביה (הרמ"א-ו. ריטב"א מהירושלמי).⁶

ד. ישנה מחלוקת מה דין העובר שאמו נתעברה באמבטי:

ח"מ סתפק – באישה שנתעברה באמבטי (פירוש מישהו הוציא זרעו באמבטיה, ואישה שהתרחצה אחריו נקלט הזרע ברחמה ונתעברה) האם נקרא הבן ע"ש מוציא הזרע, ואם קיים מצוות פריה ורביה:

ובליקוטי מהרי"ל – מסיק שהוא בנו לכל דבר. כ"פ הב"ש – שנקרא בנו. אבל אפי זוטרי – חולק, לא נקרא בנו אלא לחומרה, אבל אינו פוטר מחליצה, ואביו לא קיים פריה ורביה. כ"כ הט"ז.⁷

ה. שו"ע (ז): היו לו בנים כשהיה גוי, ונתגייר הוא והם – ה"ז קיים המצווה (כ"כ הרמב"ם, אבל הב"ש כ' בשם התוס' שאף שלא התגיירו בניו קיים המצווה, כ"כ מהרי"ל)⁸. אבל אם היו לו בנים כשהוא עבד, ונשתחרר הוא והם – לא קיים מצווה זו עד שיוליד

⁶ בירור שיטת הירושלמי שהביאו הריטב"א ושו"ע:

הרדב"ז כ' – שלריטב"א נזדמנה גרסה משובשת בירושלמי, ובירושלמי שלנו נשאלה שאלה שלא נפשטא, ואם כן לא קיים מצוות פריה ורביה כיון שהיא מצווה הבאה בעבירה. והמהרי"ט כ' – שהירושלמי מיירי שבא על הערוה באונס, דלא חשיב מצווה הבאה בעבירה. אבל הבא על הערוה במזיד או שוגג לא קיים המצווה. וכ' הב"ש בשם ספר חסידים: שלא קיים מצוות פריה ורביה כיון שממזר אינו חי, אלא אם כן הממזר ידוע שאז הוא חי.

⁷ דין הזרעה מלאכותית:

כשיש בעיות שהאישה לא מתעברת, לוקחים זרע מהבעל ומזריקים לאישה. האם הדבר מותר: יביע אומר (חלק אבן העזר ב/א) כ': שבני זוג שלא נפקדו 10 שנים ושני רופאים מומחים הסכימו שאין תקנה אלא שיילקח מהבעל זרע לתוך מבחנה ויזריקו לרחם אשתו – אפשר להקל, אפילו בימי נידתה, ומקיימים בזה מצוות פריה ורביה. ובלבד שיוהרו שלא יתחלף זרע הבעל בזרע איש אחר. וכן פנויה שקיבלה זרע מבנק הזרע ונולד לה ילד – יש להתיר הילד לבוא בקהל, ואם היא בת מותרת אף לכהן (יביע אומר חלק אבן העזר ז').

והוסיף ציץ אליעזר (ג/כז): אף אשת איש שהזריקו לה שכבת זרע של גבר זר: בדיעבד מותרת לבעלה (שהרי אין כאן ביאה), ודין הוולד כשר לבוא בקהל.

⁸ הקשו התוס': ואף דקי"ל גר שנתגייר כתינוק שנולד, מ"מ כיון שבגיותו קיים כבר פריה ורביה,

שזו זרעו היה מיוחס, לכן נפטר גם עכשיו. –

אחר שנשתחרר [יבמות סב.].

סימן א – סעיף זז: אסור לעמוד בלא אישה

א. שו"ע (ח): אף שקיים פריה ורביה אסור לעמוד בלא אישה משתי סיבות: א). "לא טוב היות האדם לבדו". ב). להביא עוד ילדים לקיים "לערב אל תנח ידיך" [כרבי יהושע, וכ"ד הרי"ף]

ב. שו"ע (ח): אם אין לו יכולת כספית לישא אישה המסוגלת ללדת: אם אין לו בנים – ימכור ס"ת כדי שישא אשה בת בנים. אבל אם יש לו בנים – לא ימכור אלא ישא אשה שאינה בת בנים ולא יעמוד בלא אשה. (דקי"ל כרבי יהושע וכמו שפסק הרמב"ם). וי"א שאפילו אם יש לו בנים – ימכור ס"ת כדי שישא אשה בת בנים (שיטת הרא"ש בהבנת הגמרא שם).⁹

ד. וכ"ח"מ: אם אינו מוצא שום אישה (אף שאינה בת בנים) אלא אם כן ימכור ס"ת מותר למכור ס"ת ולא יעמוד בלא אישה, משום הרהורי עבירה.¹⁰

ג. הגה (ח): ואם מכיר שאינו בן בנים עוד ואינו ראוי עוד להוליד, ישא אשה שאינה בת בנים אם אין בידו להשיג בת בנים [נמ"י].

ד. הגה (ח): אדם שיש לו הרבה בנים ומתיירא שאם ישא אשה בת בנים יבאו קטטות ומריבות בין הבנים ובין אשתו, מותר לישא אשה שאינה בת בנים [תה"ד].
כ' ב"ש: אבל אסור לישיב בלא אשה משום חשש זו (הרמ"א), וטעם החילוק: דמשום קטטה יכול לבטל מצוות פריה ורביה, אבל לא לעשות עבירה, כי יש לחוש שיתגבר עליו יצר

⁹ בנו של הח"מ כ' בשם הרמ"ע מפאנו: כאשר השו"ע מביא דעה בסתם ואח"כ מביא חולקים בשם "י"א" – דעתו כסתם ולא הביא דעת הי"א רק לחלוק כבוד לסברא השנייה, ואין הדבר כספק אצלו (ולכן הלכה כדעה ראשונה).
אבל הב"ש כ' – דליתא, שהרי כאן הרא"ש, המאירי, רמב"ן, ריטב"א ונמ"י – ס"ל שמוכרים (כדעת הי"א). ולא מצינו מי שסובר שלא מוכרים, רק הרא"ש בדעת הרי"ף. ולכן לא יתכן שהזכיר דעת הי"א רק משום כבוד.

¹⁰ ואף שמהגמרא משמע שהטעם שמותר למכור ס"ת הוא משום "לשבת יצרה" (ואין להתיר רק משום הרהור עבירה), מ"מ הרהור עבירה קשה מלשבת יצרה (וכ"ש שיהא מותר למכור ס"ת בגלל הרהור) (ח"מ וכמ"ש תה"ד). וכ"ה ברמב"ן (במלחמות).

הרע.

סימן א – סעיף ט: לישא כמה נשים

א. שו"ע (ט): יכול אדם לישא כמה נשים, והוא שיכול לספק צרכיהן (יבמות סה.). ומ"מ נתנו חכמים עצה טובה שלא ישא אדם יותר מד' נשים (יבמות מד.), כדי שיגיע לכל אחת עונה בחודש, שעונת ת"ח בכל ערב שבת, ויגיע לכל אחת פעם בחודש (לפי שיטת השו"ע שלא נהגו בחרם רבנו גרשום). ובמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת (לא מטעם חרם ר"ג אלא שכן המנהג) – אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו (שם וכנמ"י בשם הריטב"א).

ב. כ' ח"מ: מהרמב"ם משמע שהדבר תלוי ברצון האישה, ולא מצד איסור. וכן משמע מהטור והריב"ש. ולכן אם היא מוחלת ורצונה להסתפק במועט ודאי יכול לשאת כמה נשים, דכתיב "והחזיקו שבע נשים באיש אחד". וכ' הב"ש – מיהו ביבמה אפילו היא מוחלת מוטל על ב"ד לתת עצה טובה שלא תתיבם לו.

סימן א – סעיף י: חרם רבנו גרשום

א. שו"ע (י): רבנו גרשון החרים על הנושא על אשתו (שו"ע-י, תוס' בשם רבנו גרשום).¹¹

ב. כ' באה"ט בשם הלכות קטנות: תקנת רבנו גרשום מוטלת על האיש ולא על האישה

¹¹ טעם גזרת חרם רבנו גרשום

א. הגמ"ר – שלא יביא קטטה לתוך ביתו מחמת נשיאת כמה נשים, אולם אין בו גדר וסייג לאיסור תורה. ולכן כשיש מחלוקת בתקנה המיקל לא הפסיד כיון שאין חשש איסור (ד"מ). ועוד שהתקנה היתה רק עד האלף החמישי, אלא שנהגו להחמיר, ולכן במקום ספק יש להקל (ב"ש).

ב. רשב"א – משום עיגון. כדי לגדור פריצי הדור ההוללים ומתעללים בנשותיהם ונושאים כמה נשים ולא מגרשים נשותיהם הראשונות ותישאר עגונה.

ג. שו"ת שואל ומשיב – מפני החשש שישא אישה במדינה זו וילך וישא אישה אחרת במדינה אחרת ונמצא אח נושא אחות.

ד. שו"ת משכנות יעקב – חשש שלא יוכל לפרנסן.

ה. שו"ת שאילת יעבץ – שמא תצמח סכנה ליהודים במקום שאסור לישא שתי נשים.

אבן העזר א

(לפי שהאישה בכל דהו נחיה ליה). ולכן מותרות שתי נשים אשכנזיות להינשא לספרדי אחד (שעליהן אין חרם רבנו גרשום).

ג. מקרים שאשתו נעלמה לעניין לישא אישה אחרת

(א). עד אחד מעיד שמתה אשתו

כ' הב"ש – שאינו נאמן לשאת אישה אחרת ע"פ עדות זו (כיון שעד אחד לא נאמן במקום שהתחזק איסורא). ואילו נו"ב פסק – נאמן, ומותר לשאת אישה אחרת על סמך עדות זו.

(ב). שו"ת נו"ב: איש אשר בשנות רעבון הלכה אשתו עם הבן והבת מדוחק פרנסה, ושוב לא נודע מהם יותר מ 8 שנים, ורוצה הבעל לישא אישה אחרת – אין להתיר לו כיון שאשתו לא מרדה בו, וגם שכבר קיים מצוות פריה ורבייה.

(ג). שו"ת נו"ב: שלח גט לאשתו למדינה רחוקה, ובא כתב מב"ד של אותה מדינה שהגט נמסר לה, אלא שחתימות הב"ד דין אינה ניכרת – יש להתיר לו לישא אחרת, שכתב ב"ד עדיף מעד אחד.

(ד). בנו של הנו"ב: אישה שנשתטית ועזבה את הבית בטירוף, וזה 7 שנים שאבד זכרה – יש להקל לו לישא אישה אחרת אף שאין עד אחד שמתה, כיון שהיא שוטה והרמ"א התיר לישא אחרת כשאשתו שוטה.

(ה). שו"ת נו"ב: אישה אחת שמתה בעיר פלונית, ובא אחד ואמר שזו אשתו – נאמן ויכול לישא אחרת, כיון שהוחזק שיש לו אישה ע"פ עצמו, והפה שאסר הוא הפה שהתיר. ועוד שחרם רבנו גרשום כלה בימינו.

ד. שו"ע (א): כאשר האישה אינה בת גירושין כגון שנשתטית, או שהוא מן הדין לגרשה ואינה רוצה ליקח גט ממנו (שאסור לגרשה בע"כ משום חרם ר"ג) – יש להקל להתיר לו לישא אחרת (הרמ"א ע"פ הרשב"א). וכל שכן אם היא ארוסה ואינה רוצה להינשא לו או לפטור ממנו יכול לישא אישה אחרת.

דין היתר ממאה רבנים:

ה. הגדה: יש המצריכים היתר ממאה רבנים להתיר לו לישאת אישה על אשתו. וצ' להיות מג' קהילות ומ' ג' ארצות שיתירו לו לישא אישה על אשתו (כלבו). כ"כ ב"ש וח"מ.

ו. כ' חתם סופר: ואין צריך רבנים היושבים על כסא רבנות, שהרי אי אפשר 100 רבנים היושבים על כסא רבנות, מ"מ בעינין מ' ג' קהילות. אמנם גם אי אפשר אנשים בעלמא אלא שיהיו ראויים להוראה, וכבר הסכים הנו"ב לצרף למי שמוסמך לסדר קידושין.

אבן העזר א

מכל מקום וביע אומר אה"ע(י/א) – פסק שהספרדים נוהגים להקל להתיר למי שנשתטת אשתו לישא אישה אחרת, ובלבד שיתירו שבועתו שנשבע בחופה לא לישא אישה על אשתו, ובנוסף יפקיד כתובתה בב"ד.

ז. פת"ש בשם ת' מהר"י איזויק: בעל שקיבל היתר 100 רבנים לשאת אישה על אשתו, ואח"כ אשתו נתרפאה לגמרי: אם עדיין לא נשא אישה שנייה – חוזר האיסור למקומו. ואם כבר שידך ויש קנס בהפרת השידוך – נ"ל להתיר, וכ"ש שאם כבר נשא מ"מ ח"מ וב"ש כתבו – שאף שכבר נשא יגרש.

מקרים בהם אין חרם ר"ג:

(א). יבמה:

✓ כ' תוס' – שאין חרם רבנו גרשום ויכול לעכב ליבם אף שיש לו אישה. כ"כ נמ"י בשם הריטב"א. כ"פ השו"ע.

✓ להגמ"ר בשם ר' אביגדור) – אף במקום יבום יש חרם רבנו גרשום. כ"פ או"ז, ר"י ממנין. כ"פ הרמ"א בשם יש חולקים.

(ב). ארוסה

רשב"א – אם רק אירס את האישה, יכול לישא אחרת ואין כאן חרם רבנו גרשום (הרמ"א – אם אינו רוצה לכנוס אלא לפטור). כ"פ שו"ע והרמ"א. ומהר"י סגל כ' – שאף בארוסה יש חרם רבנו גרשום.

(ג). שהה עם אשתו 10 שנים ולא ילדה

ריטב"א – אין חרם רבנו גרשום ויכול לישא אחרת. כ"כ מהר"ם פדואה והרשב"א. כן דעת שו"ע (סימן קנ"ד)

אבל האו"ז – יש חרם רבנו גרשום (אף למאן דאמר ביבמה אין חרם רבנו גרשום כיון שמשמים נתנו לו אישה נוספת, יודה כאן שאין להתיר).

(ד). אם המירה אשתו לע"ז

אם המירה מרצונה: כתב הרמ"א (לקמן) – יש נוהגים (באוסטריך) שמזכה לה גט ע"י אחר (שתזנה פנויה ולא אשת איש) ונושא אחרת. ויש נוהגים (מנהג ריינוס) – להתיר לו לישא אישה אחרת (אף בלא גט), שבכהאי גוונא לא גזר רבנו גרשום.

ואם המירה באונס: ת' צמח צדק – לא רשאי לישא אחרת ע"י זיכוי הגט. ועבודת הגרשוני – יש להתיר ע"י זיכוי הגט.

זז. שו"ע (י) פסק ע"פ הרשב"א: שלא פשט חרם ר"ג בכל הארצות. כ"פ יביע אומר הספרדים לא קבלו את חרם רבנו גרשום. מ"מ בחופה נשבע החתן שלא ישא אישה על

אשתו, והדבר מחייב.

הגדה: ודווקא במקום שידוע שלא פשטה תקנתו, אבל מן הסתם נוהג בכל מקום. וכן מנהג האשכנזים [ת' ר"י מינץ].

ט. שו"ע: אף ר"ג לא החרים אלא עד סוף האלף החמישי, וכבר תם הזמן.

הגדה: שבכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד (שאע"פ שחרם רבנו גרשום תם ממשיכה התקנה משום המנהג), ואין נושאים שתי נשים, וכופין בחרמות ונדויין מי שעובר ונושא ב' נשים לגרש אחת מהן (כמ"ש בד"מ).

לכוף על חרם ר"ג: כ' הרמ"א שי"א – שאין לכוף מי שעבר חרם רבנו גרשום, מאחר שכבר נשלם אלף החמישי, ואין נוהגין כן (מהרי"ק).

סימן א – סעיף י"א: טוב לעשות תקנה שלא ישא אישה על

אשתו

א: שו"ע (יא): טוב לעשות תקנה בחרמות ונדויים על מי שישא אשה על אשתו (אף במקום שאין חרם רבנו גרשום). [ת' הרא"ש].

סימן א – סעיף י"ב: נשבע שלא ישא אשה על אשתו

שו"ע (לקמן ק"ח/טו): הנושא אישה שפסקה מלדת, ונשבע שלא ישא אשה אחרת עליה שלא מרצונה, אין יכולים להתיר לו שבועתו שלא מדעתה (ת' הרא"ש).

סימן א – סעיף י"ג: אישה אינה מצווה על פריה ורביה

שו"ע (יג): אשה אינה מצווה על פריה ורביה [יבמות סה:].

הגדה: מ"מ יש אומרים דלא תעמוד בלא איש משום חשדא [הגהות אלפסי].

סימן א – סעיף י"ד: נשא אישה ולא ילדה

שו"ע (לקמן קנ"ד): נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד.

סימן ד: מי אסורים לבא בקהל ואיזה הנקרא

מבזר, ובו ל"ז סעיפים

(להרחבה בנושא עיין בספרי 'שלחן שמואל – הלכות חופה וקידושן מהדורא קמא')

סימן ד – סעיפים א–ז: פסולי חתנות

א. שו"ע (א): ממזרים ונתינים (אף שהתגיירו) אסורים איסור עולם עד סוף כל הדורות, בין זכרים בין נקבות [יבמות עח:].

ב. שו"ע (ב): עמוני ומואבי (אחר שנתגיירו) – אסורין ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד [שם].

ג. שו"ע (ג): מצרי ואדומי – אינם אסורים אלא עד שלש דורות, אחד זכרים ואחד נקבות, שאחר שנתגייר הוא ובנו שנולד לו אחר שנתגיירה, אסורים, ובן בנו מותר [יבמות עו:].

ד. שו"ע (ד): מצרית מעוברת שנתגיירה, בנה מצרי שני, ובן בנו מותר [יבמות עח:].

ה. שו"ע (ה): ישראל שבא על אחת מאלו (קודם שנתגיירו) – הוולד כמותה [קידושין סוף]. ואחד מאלו, חוץ מממזר שבא על בת ישראל – הוולד כשר לקהל [יבמות מה:]. אלא שפגום לכהונה [כדעת הרא"ש, אלא שהרמב"ם מתיר הוולד אף לכהונה]. ואם עברה ונישאת לכהן לא תצא, כיון שהרמב"ם מכשיר לכתחילה, והרי"ף מסופק [ב"ש, לאפוקי באר הגולה דס"ל שתצא].

ו. שו"ע (ו): נתגיירה אחת מאלו ונשאת לישראל, או שנתגייר אחד מאלו ונשא אשה ישראלית – הוולד הולך אחר הפסול [קידושין סו:].

לפיכך גר עמוני או מצרי שני שנשא בת ישראל: אם נולד בן הרי הוא עמוני, אבל הבת כשרה אפילו לכהונה, שאחר איזה מהם שנלך היא כשרה ממ"נ: אם נלך לפי העמוני הרי עמונית כשרה, ואם נלך לפי המצרי הרי מצרית שלישית שכשרה [יבמות עז:].

ז. שו"ע (ז): אבל מצרי שני שנשא מצרית ראשונה – הוולד שני ובנו מותר [יבמות

עח. מצרי ראשון שנשא מצרית שנייה: י"א (רש"י) – הוולד שלישי, ולהרמב"ם – הוולד שני.

זז. שו"ע (ח): עמוני גוי שנשא אשה מצרית גויה – הוולד עמוני. ומצרי שנשא עמונית – הוולד מצרי, שבאומות הלך אחר הזכר. אבל אם נתגיירו – הלך אחר הפגום שבשניהם. לפיכך גר עמוני שנשא גיורת מצרית, הוולד: אם הוא זכר – דינו כעמוני להיות אסור לעולם. ואם היא נקבה – דינה כמצרית [יבמות עח:].

הה. הוסיף הרמ"א (ח) בשם הטור: גר מצרי שנשא גויה עמונית – הבן הוא עמוני, והבת היא מותרת (גרסה אחרת 'מצרית', במקום 'מותרת').

ט. שו"ע (ח): וגר מצרי שנשא גיורת עמונית – הוולד מצרי ואסור עד דור שלישי [ע"פ רש"י והרמב"ם].

סימן ד – סעיפים ט-י: גרים

א. שו"ע (ט): שאר כל האומות, לאחר שנתגיירו, הרי אלו כישראל, מיד [רמב"ם].

ב. שו"ע (י): האידנא נתבלבלו כל האומות. לפיכך עמוני ומואבי ואדומי שנתגיירו – מותרין לבא בקהל מיד, דכל דפריש מרובא פריש, ואנו תולים שהוא מרוב אומות שהם מותרים מיד [מסכת ידים ד, ד].

ג. שם: דין המצרי של ימנו: להרמב"ם – הוא הדין למצרי. ולהרא"ש – מצרי באיסורו עומד עד דור שלישי.

סימן ד – סעיפים יא-יב, יז: עבד כנעני ועבד משוחרר

א. שו"ע (יא): עבד שהוטבל לשם עבדות אסור בישראלית שהרי עדיין הוא רק עבד כנעני [קידושין סט.]. וישראל אסור בשפחה, בין אם היא שלו בין אם היא של אחר [שו"ע שם].

ב. שו"ע (יב): לאחר ששחררו רבו – הרי הוא כישראל לכל דבר [קידושין שם].

ג. שו"ע (יב): הפקירו רבו, או שהניח לו רבו תפילין, או שהיה רבו שליח ציבור וקראו לעלות לקרות בתורה, או שהשיאו רבו ישראלית – אינו מותר בבת ישראל עד שיכתוב לו גט שחרור.

אבן העזר א

כ' הב"ש: עד שיכתוב לו גט – זוהי דעת הרמ"ה שאסור לשהות עמה עד שיכתוב גט שחרור. אבל הרא"ש – ס"ל שמותר לשהות עמה, וכן בנשא שפחתו ודאי ששחררה, אלא שצריכה גט שחרור שלא יאמר שלא שחררה.

ש"ם: ואעפ"כ חוששין לקדושיו [קידושין שם וכפסק הרמ"ה].

ב"ש: אף שקי"ל אין שחרור אלא בשטר (יו"ד רסז/מב), מ"מ חיישינן שכתב לו גט וזיכה לו ע"י אחר והעבד אינו יודע מזה.

שו"ע (שם): ויש מי שאומר דאפילו לא השיאו רבו, אלא שהוא נשאה לפני רבו, חוששים לקידושיו [הטור]. והוסיף הרמ"א ע"פ הטור (יב): וכל שכן אם הוא נשא שפחתו, דחוששין לקדושיו.

ד. שו"ע (יז): מי שחציו עבד וחציו בן חורין שבא על אשת איש, הוולד אין לו תקנה מפני שצד ממורת וצד כשרות מעורבים בו [ע"פ יבמות מה:].¹² לפיכך אסור אף בשפחה, ובניו כמותו לעולם [שם ע"פ הרמב"ם].

סימן ד – סעיפים יג-טז, יז: ממזרות

א. שו"ע (יג): איזהו ממזר, זה הבא מאחת מכל העריות, בין בחייבי מיתות בין בחייבי כריתות, חוץ מהבא מהנדה שאע"פ שהוא פגום [שהוא מקולקל מ"מ לא נפסל לכהנה – רש"ל] אינו ממזר אפילו מדרבנן [שו"ע יד, מיבמת מט, כשמעון התימני].

ב. שו"ע (יד) הביא מחלוקת: האישה שהיה בעלה במדינת הים ושהה שם יותר מי"ב חדש וילדה אחר י"ב חדש: הוולד ממזר, שאין הוולד שוהה במעי אמו יותר מי"ב חדש [דכדעת הרמב"ם]. והביא בשם ויש מי שאומר – שאינו בחזקת ממזר [בה"ג].¹³ ומסכם:

¹² נחלקו הראשונים מאי אין לו תקנה: לרש"י – אין לו תקנה בבת ישראל אבל מותר בשפחה. לרמב"ם – אסור בין בבת ישראל בין בשפחה. וכ' ב"ש: אבל יכול לישא גיורת ובניו כמותו.

¹³ ח"מ: סברת היש חלוקים שאף שהאישה שותקת או אינה לפנינו תולים שבעלה בא בצנעה. אבל אם האישה אומרת שלא בא – רחוק מלהכשיר הוולד. וכשהבעל טוען שבא אף שהיא מכחישה אותו – הוא נאמן. והב"ש כ' – שצ"ע אם הבעל נאמן כשיהא מכחישה אותו.

וסיים ח"מ: אפשר שאין כאן מחלוקת: שהרמב"ם – מיירי שהבעל כאן ומודה שלא בא, לפיכך הוולד ממזר. ובה"ג – מיירי שאין הבעל לפנינו, שאז נאמנת האישה להכשיר הוולד. מכל מקום למ"ש

אבן העזר א

וכיון דפלוגתא הוא, הוי ספק ממזר.

ג. כ' ח"מ: אם האישה טוענת שבא בעלה בצנעה תוך יב"ח ובעל ונתעברה ממנו, אם הבעל מודה פשוט שהוולד כשר.

ד. הגדה: אבל תוך י"ב חדש אין לחוש, דאמרינן נשתהה במעי עמו ואינו ממזר. ¹⁴
ודווקא שלא ראו בה דבר מכוער, אבל אם ראו בה דבר מכוער לא אמרינן דאשתהי כל כך, וחיישינן ליה.
כ' ח"מ – ואם ילדה לעשרה חודשים לכו"ע אמרינן אשתהי, כיון שכיום הוא שכח.

ה. הגדה (יד): בעל שחזר לאשתו ובעל בסוף סיוון, וילדה בתחילת כסליו, שהם חמישה חודשים מלאים ועוד שני ימים משני חודשים (סוף סיוון ותחילת כסלו), לא חיישינן שהיתה מעוברת קודם מאחר והוולד ממזר, אלא הוולד כשר דהחדשים גורמים (דהוי כשבע חודשים). [מהר"י מינץ].

ו. עוד כ' הרמ"א (יד): ואפילו התעברה בסוף סיוון הפילה בתשרי, ואף ששמעה הוולד בוכה – לא חיישינן שהיתה מעוברת קודם לכן, דאפשר לו לבכות כבר לחמשה חדשים, אלא שהוא נפל ואינו ראוי להיות קיים [ב"י בשם הרי" דוראן].

ז. שו"ע (ד1): אשת איש שיצא עליה קול שהיתה מזנה תחת בעלה, והכל מרננים אחריה אין חוששין לבניה שמא הם ממזרים, שרוב בעילות תולים בבעל ומותר לישא ביתה. וביאר ב"ש משום שהבעל מצוי לה, אבל בארוסה אפילו בא עליה הארוס ודאי, משום שאינו מצוי לה ולא אמרינן רוב בעילות אחר הארוס. [סוטה כו: דין ספק מזנה, כ"פ הרמב"ם].

וכ' ח"מ: שאף אם יש עדים שזינתה ממש בניה לא ממזרים שרוב בעילות אחר הבעל אף כה"ג (אלא שאסורה על בעלה).

זח. שו"ע (שם): אבל היא בעצמה, חוששין לה משום זונה, דאף דאמרינן נתעברה מהבעל, מכל מקום כיון שיש קול שזינתה חוששים לה. ולכן כהן חושש לה מדין תורה מדין זונה (לכן חוששין על בניה שהם חללים מספק – ב"ש). וגם ישראל, יתרחק מן הכיעור [הרמב"ם].

המחבר: "כיון דפלוגתא היא" משמע דס"ל שאף שהבעל אינו כאן יש מחלוקת: שלפי הרמב"ם – אינה נאמנת. ולפי בה"ג – נאמנת.

¹⁴. דע כי התוס' חולקים עמ"ש שעד יב"ח תולים בבעל, שאין הולד שוהה יותר מ 270 יום (9*30 = 270). כ"פ האגודה והובא בח"מ. מכל מקום ברכ"י הביא פוסקים שעמלו לתרץ שיטת השו"ע.

ט. שו"ע (שם): ואם היתה פרוצה ביותר, חוששים אף לבניה שמא רוב בעילות אחר הנואף [שם מסוטה כו.].¹⁵ והוסיף הרמ"א: ומ"מ היא נאמנת לומר על בניה שהם כשרים [מהר"א פדואה].

י. הגדה: היתה פרוצה כשהייתה פנויה או ארוסה, ולא היתה פרוצה לאחר נישואין, אע"פ שראוה מנאפת פעם אחת – בניה כשרים (ג"ז שם).

יא: שו"ע (טז): האישה שהלך בעלה למדינת הים ושמעה שמת, ונישאת, והרי בעלה קיים – הולד מהשני ממזר גמור ומותר בממזרת [יבמות פז:]. ואם בעלה הראשון חזר ובא עליה קודם שגרשה השני, וילדה – הוא ממזר מדרבנן, ואסור בממזרת גמורה ומותר בממזרת מדרבנן כיוצא בו.

וביאר הב"ש – טעמו, משום קנס שקנסוה לאישה שהלך בעלה למדינת הים כדי שתדייק לפני נישואה, ולכן קודם שגרשה השני עדיין מעשיה הראשונים קיימים לכן הוולד מהראשון ממזר מדרבנן, אבל אחר גרושי השני שבטלו מעשיה – לא קנסו אותה.

יב: הגדה (טז): ואם לא נישאה עם אחר אלא זינתה עמו (שדינה כסוטה), ואח"כ חזר בעלה ממדינת הים ובא עליה ונתעברה, לא קנסו שהוולד ממזר (סוטה שבא בעלה עליה הולד אינו ממזר). [כתוס' והרא"ש, דלא כר"ח שפסק שאף בסוטה הוי ממזר מדרבנן].

יג: שו"ע (יח): ישראל שנשא ממזרת, או ממזר שנשא ישראלית – הוולד ממזר לעולם [קידושין סו:].

סימן ד – סעיפים יט–כא: נישואים עם גויים

א. שו"ע (יט): גוי ועבד שבאו על הממזרת – הוולד ממזר. ואם באו על בת ישראל, בין פנויה בין אשת איש – הוולד כשר [יבמות מה: כ"פ הרא"ש], ופגום לכהונה [מקידושין סה: כ"פ הרמב"ם].

ב. שו"ע (כ): ממזר הבא על גויה – הוולד גוי. ואם נתגייר – הרי הוא כישראל. ואם בא על השפחה – הוולד עבד, נשתחרר – הרי הוא בן חורין [קידושין סו: אופן טיהור ממזרים. כ"פ נהרמב"ם].

¹⁵ חוששים לבניה: רש"י – חשש ממזרות. והרא"ש בשם בה"ג כ' – משום פסול כהונה (שאף שבפרוצה ביותר אמרינן רוב בעילות אחר הבעל). כ"כ הגמ"י.

לפיכך, ממזר נושא לכתחילה שפחה שקבלה עליה מצוות וטבלה לשם עבדות להתיר בניו שישתחררו ויהיו מותרים בישראלית [שם].

כ' ח"מ: כיון שממזרת אין לא תקנה לישא עבד (שהרי הוולד כמותה), וא"כ יש איסור לישא עבד, שהרי לפי הרמב"ם ההיתר לישא שפחה רק משום תקנת הבנים, וא"כ כשאין תקנת הבנים אסורה בעבד (ח"מ). וב"ש כ' – שלר"ת מותרת בעבד, כיון שהיא ממילא קדשה ועומדת, רק שהבנים ממזרים.¹⁶

ג. שו"ע (כא): גוי שבא על אמו והוליד ממנה בן, ונתגייר אותו הבן – מותר לבא בקהל [הגהות מרדכי].

סימן ד – סעיף כב: גר ועבד משוחרר מותר בממזרת

א. שו"ע (כב): גר ועבד משוחרר – מותרים בממזרת. וכן ממזר מותר בגיורת ובמשוחררת, משום דקהל גרים לא אקרי קהל, והולד ממזר. ואפילו היתה הורתו ולידתו בקדושה, כגון שהיה אביו גר ונשא גיורת, אפילו הכי מותר בממזרת [קידושין ע"ה. כר' יוסי לאפוקי ר' יהודה, כ"פ הרמב"ם].

כ' ח"מ: אף למ"ד שגר אסור בממזרת (רבי יהודה) ה"מ בגר הראוי לבוא בקהל, אבל גר עמוני שאסור לבוא בקהל לכו"ע מותר בממזרת (שהרי לא איקרי קהל).

ב. שו"ע (כב) מביא מחלוקת עד כמה דורות מותר הגר בממזרת (ע"פ הגמרא עה.): בסתם פסק – שעד עשרה דורות מותר בממזרות, אבל מכאן ואילך אסור (והוא דעת הרא"ש). ובשם הרמב"ם כ' – שמותר בממזרת עד בן בן בנו (נכדו).

סימן ד – סעיף כג: ולד מגר וישראל אסור בממזרת

ג. שו"ע (כג): גר שנשא בת ישראל, או ישראל שנשא גיורת – הוולד ישראל לכל דבר ואסור בממזרת [קידושין סו: כ"פ הרמב"ם]. וכ' הגר"א טעמו – שכ"א ספקו שונה מחבירו.

סימן ד – סעיף כד: נישואים בין ממזרים

¹⁶ באה"ט: ספק ממזר האם מותר בשפחה? הש"ך – אוסר. והרדב"ז – מתיר, מ"מ האחרונים אסרו. כ' בספר בני חייא (רבי שלמה בן עזרא): אף לש"ך יש תקנה, שהאדון ישחרר שפחתו בתנאי שתינשא לכשר, ואז יכול ספק ממזר לשאת אותה, מ"מ: אם הוא כשר – בניו כשרים. ואם הוא ממזר – נמצא אשתו נשארה שפחה ובניו עבדים וכשישחררם יהיו כשרים.

א. שו"ע (כד): ממזר נושא ממזרת. במה דברים אמורים, כששניהם ודאין. אבל אם האחד ודאי והשני ספק, או אפילו שניהם ספק – אסורים זה בזה דשמא האחד ממזר והשני אינו ממזר [קידושין עד. כר"א].¹⁷

ב. שו"ע (שם): כיצד ספק ממזר: כגון שבא על ספק ערווה, שבא אביו על אשה שנתקדשה ספק קדושין, או שנתגרשה ספק גירושין [הרמב"ם].

סימן ד – סעיף כה: יבמה שלא שהתה אחר בעלה ג' חודשים

א. שו"ע (כה): יבמה שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים, ונתיבמה וילדה, ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון – הוולד כשר, ממה נפשך: אם מהראשון כשר, ואם מהיבם כשר שהרי לא היתה מעוברת קודם ויבם כדין [יבמות לה.]. ואם אח"כ חזר ובא עליה היבם ונתעברה וילדה, הוולד ספק ממזר ואסור בממזרת ובבת ישראל [יבמות לו. וקראב"י לפי פירוש רבא שהשני ממזר מספק ואסור בממזרת].

סימן ד – סעיפים כו–כז: פנויה או ארוסה שנתעברה

א. שו"ע (כו): פנויה שנתעברה ולא ידוע לנו ממי נתעברה: אם אינה לפנינו לשאול אותה, או שהיא שוטה או אילמת – דין הוולד ספק ממזר [קידושין סט.]. אפילו אם אומרת שבנה פסול, כגון שאומרת שהוא מפלוני ממזר – אינה נאמנת, ואפילו מודה אותו פלוני – אין הוולד אלא ספק ממזר, דכשם שזינתה עם הממזר זינתה גם עם כשרים, ושמא הוולד מהכשרים [רמב"ם].¹⁸

ב. שו"ע (שם): אמנם אם אומרת שזינתה עם כשר – נאמנת להכשיר הוולד [קידושין ע.], מ"מ אינו בנו ודאי שיוכל ליורשו, אלא אם כן מודה אותו פלוני שהוא בנו [הטור].

¹⁷. ח"מ הביא מחלוקת האם הספקות מותרים בנתינים?

לרמב"ם – מותרים, שנתינים גרים גמורים הם מהתורה, אלא שאסרום מדבריהם. לרש"י – אסורים, שנתין אסור מהתורה כמו ממזר. ולכו"ע: ממזר ודאי מותר בנתין, ובניו ממזרים.

¹⁸. נחלקו האחרונים כשאינה חשודה לזנות עם אחרים רק עם אותו ממזר:

ח"מ כ' – כששניהם מודים שהוולד ממנו – הוולד ממזר ודאי, כיון שאינה חשודה מאחרים. והב"ש כ' – שמהרמב"ם משמע שבכל גוונא הוי רק ספק ממזר, דחיישינן שמא זינתה גם עם כשרים.

הגה – ואפילו היתה מיוחדת לו, אינה נאמנת עליו לעניין ירושה אם אינו מודה [טור].¹⁹

ג. שו"ע (שם): אבל חוששין לדבריה (שהולד ממנו) ואסור בקרובות אותו פלוני [רמב"ם]. כ' ת' נו"ב: פנויה שנתעברה ואומרת מפלוני הלוי, והוא מכחישה, וגם היתה פרוצה גם מאחרים – אין דינו כלוי, שאינה נאמנת רק לומר שהוא כשר לקהל ולא להחזיקו כבנו של אותו פלוני להיות לוי [הובא בפת"ש סקל"ב].

ד. הגה – דווקא פנויה. אבל אם זנתה תחת הבעל, אפילו אומרת: של פלוני הוא, והוא ממזר – אין חוששין לדבריה, דתולין רוב בעילותיה בבעל, וכשר, ומותר בקרובי אותו פלוני שאומרת עליו. דווקא כשבעלה אצלה [ע"פ פסקי מהרא"י וכן כתב בנימין זאב].

ה. שו"ע (כז): ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה, אם היא אומרת שמהארוס נתעברה: אם הוא מודה או שאינו בפנינו – הוולד כשר [יבמות טט:]. (הגה – והוי בנו ליורשו. ואפילו אם הארוס אומר שאינו זוכר רק שאינו מכחישה). ואם אינו מודה, אלא מכחישה שאינו ממנו – הוולד ממזר ודאי. ואם אינה בפנינו לשאול אותה, או שאומרת: 'איני יודעת ממי הוא' – הוי ספק ממזר.

וכח"מ: אף שהוא ספק אין אחיו יכולים לדחותו לומר שיביא ראיה שהוא אחיהם, שהרי היא טוענת ברי ואין מי שמכחישה, ויש לבן חזקת כשרות, ולכן יורש אביו. כ' הב"ש: אלא מכחישה... הוולד ממזר – כיון שהתורה נתנה נאמנות לאב לומר שאין הוולד בנו, לכן דיו כממזר (כדלקמן סעיפים כט, ל).

ו. שו"ע (שם): והאישה אינה בחזקת זונה, אלא נאמנת לומר: 'לארוס נבעלתי', אפילו הוא מכחישה. והני מילי לעלמא [רמב"ם], שאם נשאת לכהן לא תצא והוולד ממנו כשר, אבל לארוס גופיה, אסורה, דהא שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא (שהרי הארוס מכחישה). [שם ע"פ הרב המגיד].²⁰

¹⁹ כך הבין ב"ש בדעת הרמ"א שהוא המשך דברי מרן באמרה לכשר נבעלתי, שאף במיוחדת לו אינו בנו ודאי ליורשו. אבל ח"מ – הבין שהרמ"א מיירי באומרת שנבעלה לממזר והוא מודה, אפילו הייתה מיוחדת לו – אינה נאמנת לעשות הוולד ממזר ודאי (שמא זינתה גם עם כשרים).

²⁰ סיכום: ארוסה שנתעברה – דין הוולד ודין האישה

אבן העזר א

ז. **שו"ע** (כח): (בדין ארוסה שנתעברה) היו העם מרננים אחריה שזינתה עם ארוסה ועם אנשים אחרים, אע"פ שבא עליה הארוס בבית חמיו – הוולד ספק ממזר, שכשם שהפקירה עצמה לארוס כך הפקירה עצמה לאחרים. ואם נבדקה ואמרה: לארוס נבעלתי – הולד כשר [הרמב"ם].
וכ' הב"ש: ובארוס לא שייך רוב בעילות מארוס, דלא שכיח אצלה כל כך.

סימן ד – סעיפים כט, ל: נאמנת האב או האם לפסול בנה

א. **שו"ע** (כט): אשת איש שאומרת על העובר שאינו מבעלה – אינה נאמנת לפוסלו [הרמב"ם].

הגה: וי"א דווקא בנשואה, שיש לבן חזקת כשרות שרוב בעילות אחר הבעל. אבל ארוסה שאומרת על בנה שהוא ממזר, אע"פ שהארוס אומר שהוא שלו ושלא זזה ידו מתוך ידה: י"א – דהבן הוי ספק ממזר. וי"א – דהוא נאמן (דברי נמ"י בנדון זה שהביא ב' דיעות אלו).

ופסק הב"ש: שהעיקר כי"א שהארוס נאמן. כ"פ ח"מ. ואם הארוס לא כאן והיא אומרת שממזר הוא, אינו אלא ספק ממזר, כמ"ש סכ"ו בפנויה ורוב פסולים אצלה. ואם בודאי בא עליה הארוס ולא פרוצה מעלמא – לכו"ע אינה נאמנת לפוסלו [ב"ש].

ב. **שו"ע** (כט): אבל האב שאומר על העובר שאינו ממזר, או על אחד מבניו שאינו בנו – נאמן לפוסלו והוא ממזר ודאי [קידושין מזו. כרבי יהודה – דכתיב: אֶת הַפֶּכֶר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יִפִּיר, יכירנו לאחרים שהוא הבכור ממילא בנו הגדול ממזר]. ואם יש בנים לבן – אינו נאמן אף על הבן [שם].²¹

ג. **שו"ע** (שם): ואם היא אומרת: מגוי או מעבד נתעברתי – הולד כשר שאין הבעל יכול להכחישה לומר שנתעברה מיהודי שהוולד ממזר [הרמב"ם].

דין הוולד: הארוס מודה או שותק ---- הארוס מכחיש ----	הוולד כשר. הוולד ממזר ודאי.	הוולד ספק ממזר. הוולד ממזר ודאי.
דין האישה: אפילו ארוס מכחיש.	אינה זונה.	זונה.

²¹ כ' ת' נו"ב: אם חזר האב ואמר שבנו כשר, ומה שאמר שהוא ממזר מחמת שכעס עליה או מחמת עוני, נאמן והבן כשר. כ"כ ד"מ בשם מהר"ם מריזבורק.

אבן העזר א

ד. מתי אין האב נאמן לפסול את בנו (הרמ"א)?

- אם האב החזיק בבנו שהוא כשר – שוב אינו נאמן עליו לפוסלו רק ע"י עדים (ע"פ ר"י בשם הרמ"ה).
- האב שאמר על בנו שהוא ממזר, וחזר אח"כ ונתן אמתלא לדבריו למה דבר בתחילה כך (כגון שכעס על אשתו) – נאמן (מהר"מ מרוזבורק).
- האב נאמן על בנו היינו במי שהוא בחזקת אביו, כגון באשתו נשואה, אבל פנויה שאומרת: 'זהו בני', והוא אומר שממזר נתעברה – אינו נאמן לפוסלו והיא נאמנת עליו להכשירו (תה"ד).

ה. שו"ע (ל): יכול אדם לאסור עצמו ע"פ דיבורו לחומרה, כגון: האומר על עצמו שהוא ממזר – נאמן לאסור עצמו בבת ישראל [הרב המגיד: דשוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא] ואסור בממזרת עד שידוע ודאי שהוא ממזר, ובנו כמוהו. ואם יש לו בני בנים, אינו נאמן לפסול אלא לעצמו [רמב"ם].

סימן ד – סעיפים לא – לד: אסופי ושתוקי

א. שו"ע (לא): תינוק שנמצא בשוק (אסופי) שלא ידועים מי הוריו – דינו כספק ממזר שאסור בישראלית, ואף בממזרת ודאי אסור. דחיישינן שזרקוהו מחמת פיסול שיש בו כדי שימות [קידושין עג.].
ודווקא שהניחו שם שימות, אבל אם יש הוכחה שלא הניחוהו שימות, אלא מחמת שלא היה סיפק ביד הוריו לפרנסו, ורצו שייקחו אותו ויגדלו אותו – הולד כשר.
בין שיש הוכחה בגופו, כגון: שהוא מהול, או שאיבריו מתוקנים ומיושרים כמו שעושים לנערים, או שהוא משוח בשמן, או ששמו לו כחול בעיניו, או תלו לו קמיע. ובין שיש הוכחה במקום, כגון: שנמצא במקום שרבים מצויים שם, או שתלוי במקום באילן שאין החיה מגעת שם והיה סמוך לעיר, או שנמצא בבית הכנסת הסמוך, או בצדי רשות הרבים. אין בו משום אסופי, כיון שחוששין עליו לשומרו, ולא הושלך שם אלא משום רעבון, ולכן אין בו חשש ממזרות [קידושין עג.].

ב. שו"ע (לב): הולד שהיה מושלך בדרך, ובא אחד ואמר: 'בני הוא ואני השלכתיו' – נאמן, וכן אמו נאמנת ואין דינו כאסופי. אבל אחר שנאסף מן השוק, ובאו אביו ואמו ואמרו: 'בנינו הוא' – אין נאמנים הואיל ויצא עליו שם אסופי. [אמר רבא]: ובשני רעבון – נאמנים, שמפני הרעב השליכוהו והם רוצים שיזונו אותו אחרים ולפיכך שתקו עד שנאסף [קידושין עג.].

אבן העזר א

ג. שו"ע (לג): אסופי שנמצא בעיר שיש בה גויים, יש בו חשש כפול: שמא גוי הוא (ואז מהני גיור), ושמא ישראל הוא ודינו כאסופי (שהוא ספק ממזר) [כתובות טו.]. ולכן: האסופי שנמצא בעיר שיש בה עובדי כוכבים וישראלים, בין שהיה רוב עובדי כוכבים או רוב ישראל – הרי זה ספק גוי לעניין יוחסין. ואם קידש אישה – צריכה גט מספק [רמב"ם].

אך מאידך: אם הטבילוהו ב"ד לשם גרות, או שטבל משהגדיל – הרי הוא לעניין יוחסין כשאר אסופים (ולא גוי) הנמצאים בערי ישראל, שאין הטבילה מועלת אלא להוציאו מידי גוי ולא מידי ממזרות [כתובות יא. כהרמב"ם לאפוקי הראב"ד].²²

ד. שו"ע (לד): אם לא טבל ולא הטבילוהו ב"ד איך מטפלים הוולד? היה רוב העיר גויים – מותר להאכילו מאכלות אסורות. היה רובן ישראל – מחזירים לו אבידתו כישראל. מחצה על מחצה – מצווה להחיותו (פירוש לפרנסו) כישראל, ומפקחין עליו את הגל בשבת, והרי הוא לענין נזקין ובכל ספק המוציא מחבירו עליו הראייה [כתובות טו: כפירוש הרמב"ם].

ה. הגדה: וי"א דאפילו ברוב גויים, מפקחים עליו הגל בשבת ואין מצווין להחיותו אלא ברוב ישראל [הטור].

ה. כ' הב"ש: ברוב גוי מאכילין אותו נבלה, וכ"ש שאין מחזירים לו אבדתו. ובניזקין – חייב נזק שלם שדינו כגוי כשיש רוב גויים. כ"כ התוס', וכן משמע מרש"י. ברוב ישראל – לעניין נזקים אם שור ישראל נגח שורו משלם לו נזק שלם כמועד (כיון שרוב ישראל). והרב המגיד והטור – פסקו שאין משלם כיון שאין הולכים בממונות אחר הרוב. ואף שבמציאה מחזירים לו אף שלא הולכים בממון אחר הרוב, לפי שאין למוצא חזקה מעליא, שאין הממון שלו.

סיכום: דין תינוק שנמצא בעיר שיש בה גויים.

רוב ישראל	מחצה על מחצה	רוב גויים	
דינו כגוי	דינו כגוי	דינו כגוי	ליוחסין
מפקחים	מפקחים	אין מפקחים. והטור כ' – שמפקחים שמא ישראל	לפקח הגל

²² כ' ח"מ: שדעת הראב"ד שבעיר שרובה גויים הוא כשר לאחר שהתגייר כ"ד הרב המגיד.

ותימה על שו"ע שלא הזכיר דעה זו.

אבן העזר א

לפרנסו	הוא. כ"פ הרמ"א לא מפרנסים	מפרנסים. והטור כ' - שלא מפרנסים	מפרנסים
להאכילו נבלות	מותר	אסור שמא ישראל	אסור
אבדתו	אין צריך להחזיר	אין צריך להחזיר	צריך להחזיר
הזיקו לו	(*) פטורים מלשלם לו (מדין המוציא מחבירו עליו הראיה)		
הזיק לישראל	משלם נזק שלם כגוי	משלם חצי נזק	משלם חצי נזק

(*) מחלוקת בדעת הרמ"א - ברוב ישראל אם הזיקו לו: הב"ח כ' - שצריך לשלם לו. וח"מ כ' - שאין צריך לשלם לו (כמ"ש הטור).

סימן ד - סעיף לה: נאמנות חיה על הוולד

א. שו"ע (לה): נשים שילדו בבת אחת, אשת כהן ולוי וישראל וממזר - נאמנת החיה לומר: זה הבן כהן הוא, או לוי, או ממזר, מפני שלא הוחזקו הוולדות ביחוס מסוים, ואין אנו יודעים יחוסם (קידושין עג: וכפירוש הר"ן). בד"א: כשהוחזקה נאמנת ואין ערער על החיה. אבל אם ערערו על עדות החיה אפילו אחד, ואמר: 'בשקר מעידה' - אינה נאמנת והרי הבן בחזקת כשר ואין לו יחוס [שם].

ב. כ' מל"מ: לפי הרב המגיד אם החיה קרובה לוולד אינה נאמנת לומר ממזר הוא להתירו בממזרת. כ"כ פת"ש - וצ"ע .

ג. ב"ש: הבן בחזקת כשרות - שהעד (החיה) נאמן להכשירו, כיון שאין לילד חזקת פסול. ואין לו יחוס - כיון שהעד לא יודע יחוסו, אי נמי עד אחד לא נאמן לעניין יחוס.

סימן ד - סעיף לו: נשואי שתוקי ואסופי

א. שו"ע (לו): הספקות: שתוקי ואסופי - אסורים לבא זה עם זה, ואם נשאו לא יקיימו אלא יוציאו בגט, והוולד ספק כאבותיו (קידושין עד. כר"א, כ"פ הרמב"ם). ואין להם תקנה, אלא שישאו מהגרים שהגר מותר בממזרת, והוולד הולך אחר הפגום שבהם (כיצד: שתוקי או אסופי שנשאו גיורת או משוחררת, או גר ומשוחרר שנשא שתוקית או אסופית

– הוולד שתוקי או אסופי). [הטור].²³.

סימן ד – סעיף לז: תינוק המושלך בעיר שיש בה שפחה וגויה

א. שו"ע (לז): אם יש במדינה שפחה או גויה שראויה לילד, יש חשש שהאסופי הזה הוא משפחה או גויה, ולכן הוי ספק ישראל או עבד או גוי. ולכן כשישא גיורת הוי אשתו הגיורת ספק מקודשת (שמא הוא יהודי והקידושין תפסו, ושמא הוא גוי ואין קידושין תופסים).

וכן שתוקי כשישא אישה אפשר שאשתו ערווה עליו (כגון שהיא אחותו מאביו, שאביו נשא אישה ונולדה אשתו, דהוי אחותו מאביו), ולכן הקידושין הוי ספק (שאם היא ערווה עליו אין קידושין תופסים בערווה).

כיצד יתכן שתהיה אשתו ערווה עליו (בלי שהוא ידע)? אישה שאביה או אחיה היו בחיים כשאמו של השתוקי נתעברה ונולד השתוקי, חוששים שבא אבי אשתו על אמו של זה ונולד הוא, ואישה זו אחותו מאביו. וכן אם אשתו הייתה גרושה או אלמנה מאיש אחר, חיישינן שמא היתה אשת אביו או אשת אחי אביו. [רמב"ם]

ב. הגדה: הקראים – אסור להתחתן בהם, וכולם הם ספק ממזרים, ואין מקבלים אותם אם רוצים לחזור (ב"י מצא כתוב בתשובת ר' שמשון).

והרדב"ז: חולק, קידושי קראים בפני עדיהם אינן קידושין לפי שהם פסולי עדות (ומימלא כולן בחזקת פנויות שאין חשש ממזרות), ומותרים לבוא בקהל. כ"כ מהריק"ש. כ"פ יביע אומר (אה"ע ח/יב).

ג. הגדה: אבל האנוסים החוזרים לדת ישראל – מותר להתחתן בהם כמו בשאר גרים (ד"מ ככמ"ש הריב"ש).

סימן י"א: אישה הנזושת על אשת איש, ובו ח' סעיפים.

²³. ח"מ הביא מחלוקת האם הספקות מותרים בנתין:

הרמב"ם פסק – שהספקות מותרים בנתינים דס"ל שמהתורה הם גרים גמורים ואינם אסורים רק מד"ס. אבל רש"י – אסור שתוקי בנתין. דס"ל שנתין אסור מהתורה אף אחר שנתגייר כמו ממזר, כ"ד הטור. אבל לכו"ע: ממזר ודאי מותר בנתין (קידושין סט.).

סימן י"א – סעיף א: הנחשדת שזינתה תחת בעלה אסורה לבועל

א. שו"ע (א): הנחשדת שזינת תחת בעלה, אם היה לה קינוי וסתירה (שאו אסורה לבעלה) אף שלא שנתה מי המרים אסורה לנחשד, הואיל ונאסרה על בעלה בשבילו. ואם גרשה הבעל ונשא הנחשד מוציאים אותה מתחתיו בגט, אפילו היו לה כמה בנים ממנו. דקי"ל כשם שהיא אסורה לבעלה, כך אסורה לבועל [סוטה כז: כ"פ הרמב"ם].

ב. הגה: וה"ה אם נאסרה בשבילו לבעלה (כגון אשת כהן שנאנסה) – אסורה לאונס [ב"ש בכוננת הרמ"א].

ג. שו"ע (לו): ואם לא קינא לה אבל באו עדים שנסתרה עם אחר, ובא ומצא דבר מכוער (כדאיתא ביבמות כד:): אם הוציאה בעלה בדבר מכוער כזה – הרי זו לא תנשא לנטען. מכל מקום אם עבר ונשאה, והיו לה בנים מהנטען [לפי פ' הרי"ף] – לא תצא (שלא יאמרו שאף בשני זינתה תחתיו והילדים מהשני ממזרים). [שיטת הרמב"ם] וכ' הב"ש: ואם אין בנים מהנטען אף שיש בנים מהבעל הראשון – תצא מהנטען [ולא חיישינן שיאמרו שגם בני הראשון הם ממזרים שאף אלו נולדו מהנטען, לאפוקי רש"י שחשש לזה, עיין שם].

כ' ב"ש: שזו שיטת הרמב"ם וסמ"ג שהבעל יכול להוציאה בעדי כיעור, ואפילו בזה"ז שיש חרם רבנו גרשום שלא לגרש בע"כ, יכול להוציאה. אבל אין כופין הבעל להוציאה. **ד. כ' הב"ש:** לא תינשא לנטען – אפילו משום לעז בעלמא לא יכנוס.

ה. שו"ע (לו): בד"א שתצא מהנטען, כשרננו העיר עליה ועל הנטען יום ומחצה או יותר, ואמרו: 'פלוגי זינה עם פלוגית', ולא פסק הקול, שאם לא כן לא תצא מהנטען, אפילו אין לה בנים. אפילו בא עד אחד שזינתה עמו, לא תצא. **כ' הב"ש:** סיכום, תצא מהנטען רק בג' תנאים: קלא דלא פסיק, ויש עדי כיעור ובלא בנים.

ו. הגה: וי"א דאם היה כאן תרתי: קול ממש, עם עדי כיעור, מוציאים אותה אפילו מבעלה [רש"י ושאלתות ומדרכי בשם הר"ם] אם אין לו בנים ממנה. אבל רק באחד אין מוציאים מן הבעל, אלא אם כן הוציאה בעלה וכנסה הנחשד מוציאים בא' מהן מן הנחשד, אם אין לה בנים ממנו [כן משמע מהרי"ף והרמב"ם].²⁴

²⁴ כלומר: הרמ"א עשה פשרה –

ז. כ' הב"ש: אבל לכו"ע ייחוד לבד אינה אסורה אפילו נתייחדה לשם זנות. כמ"ש התוס' והרא"ש. וכתב הרש"ל – ואם היו שוכבים זע"ז בלבושם כל שלא ראו קירוב בשר אינו דבר כיעור.

זז. פת"ש: מוציאים אותה אפילו מבעלה – ואם ראו בה דבר מכוער וילדה ליב"ח אחר שבעלה נסע, חיישינן לוולד אף בלא קול (הרמ"א ד/יד). ופ' ת' רעק"א – דזה גרוע מעדי כיעור וקלא דלא פסיק שלא אוסרים רק כשאין בנים, וכאן אך כשיש בנים אוסרים.

ט. הגה: שני עדי כיעור – מצטרפין, אע"ג דראו זה אחר זה, וכיעור דחזא האי לא חזא האי [מרדכי בשם מהר"ם]. ועד אחד בדבר מכוער, לאו כלום הוא [ת' מהר"ם].

סימן י"א – סעיף ב: יצאה משום עדי כיעור או עדים שזינתה

א. שו"ע (ב): מי שבעלה הוציאה בעדי דבר מכוער, ונשאת לאחר (לא לנטען) וגירשה, הרי זו אסורה להינשא לנטען שיצאתה מתחת בעלה בגללו, ואם נשאת לא תצא, אע"פ שאין לה בנים. ואם באו שני עדים שזינתה עם הנטען, הרי זו תצא מהנטען אע"פ שיש לה ממנה כמה בנים [יבמות כ"ד: כ"פ הרמב"ם].²⁵

ב. ח"מ: שזינתה – היינו ברצון, אבל באונס כיון שלא נאסרה על בעלה (כשהוא ישראל) לא נאסרה גם על הבעל.

סימן י"א – סעיף ג: יוצאת בלא כתובה

א. שו"ע (ג): כל מקום שאמרו: תצא – תצא בלא כתובה [רמב"ם].

מהבעל: מוציאים: כשיש בנים – רק בעדי טומאה. כשאין בנים – אף בעדי כיעור וקלא דלא פסיק.

מהנטען מוציאים: כשיש לה בנים – רק בעדי טומאה או עדי כיעור וקלא דלא פסיק. ואם אין לה בנים – בעדי כיעור או קלא דלא פסיק.

²⁵ כ' ח"מ: זוהי דעת הרמב"ם. אבל לפוסקים דס"ל עדי כיעור וקלא דלא פסיק דינו כעדי טומאה ממש (ואף שנישאת תצא) יפרשו דברייתא מיירי בקלא דפסיק.

והוסיף הב"ש – שלפי הרמ"א דס"ל שמוציאים מן הנטען בחד ריעותא, כאן שאין מוציאים, ס"ל כיון שהפסיק אחר בינתיים קיל טפי ולא תצא.

סימן י"א – סעיף ד: דרישה וחקירה לעדי זנות

א. שו"ע (ד): י"א שאם באו עדים שאשת איש זינתה צריכים דרישה וחקירה [תוס', דהוי דיני נפשות].

הגה – ואין לקבל העדות שלא בפניה ושלא בפני בעלה [ת' הרא"ש].

כ' הב"ש: ואם עברו וקבלו שלא בפניהם – לא מהני. כ"פ ת' רש"ל.

ב. כ' ח"מ: ואם כבר נישאה לנטען צריך לקבל העדות גם בפניו. אבל אם לא נישאה א"צ לקבל בפניו אף שהעדות אוסרה לנטען.

סימן י"א – סעיף ה: הנטען שזנה עם השפחה או עם הגויה

א. שו"ע (ה): הנטען שזנה עם השפחה ועובדת כוכבים ונתגיירה ונשתחררה – לא יכנוס, ואם כנס לא יוציא [יבמות כ"ד:]²⁶.

הגה: ואם גירשה הנטען, אסורה שוב לחזור לו אלא אם כן היו לו בנים ממנה [הרשב"א ע"פ הירושלמי].

סימן י"א – סעיף ו: גוי ועבד הבא על בת ישראל ונתגיירה לא

ישאנה

א. שו"ע (ו): גוי ועבד הבא על בת ישראל, אע"פ שחזר העובד כוכבים ונתגייר והעבד נשתחרר – הרי זה לא ישאנה, ואם כנס לא יוציא [רמב"ם].

סימן י"א – סעיף ז: כשאסור לשאתה צריך להתרחק משכונתה

א. שו"ע (ז): אותם שאמרו חכמים: לא יכנוס – אפילו באותו מבוי לא תדור, וכ"ש שלא תשמשנו [הרא"ש].

סימן י"א – סעיף זז: עבר וכנסה

²⁶ נחלקו הראשונים בטעם הדבר: רש"י כ' – משום לזות שפתיים, שלא יאמרו אמת הקול הראשון שבא עליה. והרשב"א כ' – שלא יאמרו התגיירה בשבילו.

- א. שו"ע** (ח): כל היכא שהתרו בו ועבר וכנס – לא מקרי דיעבד ומפקינן לה מיניה [ת' הרא"ש].
- ב. הנטען על השפחה ועבר וכנסה אחר שנשתחררה:**
 הב"ח כ' – כיון שהוא רק משום לזות שפתיים אף שהתרו בו ועבר וכנס – דינו כדיעבד שלא תצא.
 וח"מ כ' – שאין להקל. שהרי מהרא"ש משמע שבכל גוונא שהתרו בו תצא, ובפרט שבירושלמי אסר להדיא.
 והב"ש כ' – כיון שהריב"ש שהוא בתרא הכריע לקולא, הכי קי"ל (כהב"ח).
- ג. הגהה:** המגרש אשתו כדי שישאנה חבירו – אסור לישא אותה [הגהות מרדכי ושו"ע קמ"ג/ט"ו].

סימן י"ג: גרושה או אלמנה צריכה להמתין צ' יום טרם

שתנשא, ושלא ישא מינקת זזבירו ומעוברת זזבירו, ובו י"ד סעיפים

(להרחבה בנושא עיין בספרי 'שולחן שמואל – הלכות חופה וקידושן מהדורא קמא')

סימן י"ג – סעיפים א-ג: גרושה או אלמנה צריכה להמתין 90 יום טרם תינשא לאחר

א. שו"ע (א): כל אשה שנתגרשה או שנתאלמנה – הרי זו לא תנשא ולא תתארס לאחר, עד שתמתין 90 יום, שאז אם היא מעוברת מהראשון ניכר עוברתה [יבמות מ"א. כת"ק], חוץ מיום שנתגרשה או שמת בעלה בו, וחוץ מיום שנתארסה בו [מסקנת הגמ' מג.], כדי שיוודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של אחרון.²⁷

²⁷ נחלקו בגמרא (שם מב.) הטעם שצריך להמתין:

שמואל אמר – דכתיב "להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריו" להבדיל בין זרעו של ראשון לזרעו של שני (משמע שהוא דאורייתא). ופרש"י: לזרעך אחריו – שאין השכינה שורה אלא על הוודאים שזרעו

ב. הגדה: אבל מותרת לעשות שידוכים בלא אירוסין, ובלבד שלא יכנס לביתה עד הנישואין.

ג. נחלקו ביבמות (מב.): ממתים מונים ימי ההבחנה:

✓ לפי רב – מונים מיום נתינת הגט, כ"פ הרא"ש והרמ"א

✓ ולפי שמואל – מונים מיום כתיבת הגט. כ"פ הרי"ף והרמב"ם כ"פ שו"ע.

ד. שו"ע (א): אף שלא שייך שתהיה מעוברת גזרו חכמים להמתין צ' יום [כגון: אשה שאינה ראויה לילד, נתגרשה או נתאלמנה מן האירוסין, קטנה, זקנה, עקרה, אילונית, בעלה במדינת הים או סריס אדם או חולה או חבוש בבית האסורים, והמפלת אחר מיתת בעלה, בתולה מהאירוסין – עם כל זאת צריכות להמתין צ' יום]. [יבמות מב: כר"מ שהלכה כמותו בגזרותיו].

יבמה שמת היבם:

ה. שו"ע (ב): יבמה שמת היבם צריכה להמתין שלשה חדשים אחר מיתת היבם [תוס' – דיותר יבמה קרובה לביאה מארוסה, וחיישינן שמא נבעלה ליבם שלה].
וכ' הב"ש: בזמן הזה שכופין על החליצה אפשר שאינה צריכה להמתין, לפי שאינה קרובה לביאה (לאפוקי ישועות יעקב).

ו. כתב בשו"ע (קסד/א) – שני יבמים ומת אחד מהם מותרת להתייבם לשני תוך ג' חודשים למיתה של זה. (לפי שכשיש שני יבמים אינה קרובה לביאה כל כך).

פנויה שנתעברה:

ז. שו"ע (ג): פנויה שנתעברה מראובן, ושניהם מודים שממנו היא מעוברת, והלכה ונתקדשה לשמעון, וגירשה, ורוצה להינשא לראובן – צריכה להמתין אחר גירושי שמעון תשעים יום לפני שתינשא לראובן, אף שברור שנתעברה מראובן, דלא חילקו [ת' הרא"ש].
וח"מ כ' – טעם נוסף כיון שאין ידוע לרבים שנתעברה מראובן, ולא דמי למחזיר גרושתו.

מיוחס אחריו.

ורבא אמר – גזרה שמא ישא אחותו מאביו. ופרש"י: שאם לא ימתין ג' חודשים אפשר שמעוברת מהראשון ויאמרו של אחרון הוא, ופעמים שישא את בתו של ראשון ונמצא נשא אחותו מאביו.

אבן העזר - ב

מצעת המיטה. (8). רוחצת פניו ידיו ורגליו. (9). מוזגת הכוס. (10). עומדת לשרתו. (11). טווה בצמר.

לקמן יתבאר:

שאישה ענייה: חייבת בכל 11 המלאכות.
האישה עשירה: תלוי במספר השפחות שהכניסה לו: הכניסה שפחה אחת – פטורה ממלאכות 4–1. שתי שפחות – פטורה גם ממלאכות 5–6. שלוש שפחות – פטורה גם ממלאכות 7.

נמצא: שבכל גוונא חייבת מלאכות 8–10 משום חיבה. ו 11 משום בטלה.
כשיש מנהג משפחתה לא לעשות מלאכות פטורה מ 7–1 אבל בשאר חייבת.

סימן פ – סעיף א: מעשי ידיה לבעלה

א. שו"ע (א): מעשה ידיה לבעלה [כתובות נח: תיקנו מעשי ידיה תחת מזונותיה], כיצד: הכל כמנהג המדינה, מקום שדרכן לארוג – אורגת, לרקום – רוקמת, לטוות צמר או פשתים – טווה [שם]. ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו – אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד ולא בפשתן מפני שמסריח הפה [תוספתא שם].

ב. כ' באר היטב: ודווקא שהוא זן אותה. מיהו נשים הללו שנכנסות בחצרות המלכים, "כאוניות סוחר" להביא טרף לביתם ומכלכלות בעליהן, עם כל זאת מעשה ידיהן לבעליהן (מהרי"ט). אבל מגורשת ואינה מגורשת, וכן שכיב מרא שנתן גט לאשתו בתנאי מעכשיו – אע"פ שחייב במזונותיהם מעשה ידהן שלהן (הרא"ם). והובא בפת"ש.

ג. ראובן השיא בנו לבת שמעון והתחייבו לזונם כמה שנים. ועכשיו בת שמעון עושה מלאכה ומרוויחה. למי שייך מעשה ידיה, שהרי הבעל זוכה במעשה ידיה כשזונה, וכאן אינה ניזונת מהבעל? ת' – מעשה ידי לבעלה, שכל מקום שמעשה ידיה שלה, זכה בהם הבעל מתנאי כתובה, כ"כ הרא"ש וה"ה בשם הירושלמי [ת' גבעת שאול, הובא בפת"ש].

ד. כ' הב"ש: "לא היה דרך... אינו כופה" – משמע אף שיושבות בטלות, וגם בנות משפחתה יושבות בטלות – יכול לכופן שלא תשב בבטלה, אלא תעשה בצמר (שלא תבוא לדי זימה). אבל אם דרכן לעשות בפשתן כופה ועושה אף בפשתן.

מותר מעשי ידיה

ה. שו"ע (א): דחקה עצמה ועשתה יותר מהראוי לה המותר לבעל [כתובות 10. כ"פ

אבן העזר - ב

הרמב"ם].

וכ' ח"מ בשם ה"ה: אף שעשתה בשעה שבנ"א ישנים, וכ"ש שעשתה כמה מלאכות בב"א הכל לבעלה. וכבר פסק הב"ח – שאין מוציאים מיד האישה. כ"כ ב"ש.

ו. הגדה: ודווקא שנותן לה מעה כסף כל שבוע (שהוא כנגד מותר מעשה ידיה). כמו שנתבאר לעיל סימן ע"ז' [שם סד:]. ויכולה אשה לומר: איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת המותר, אבל הבעל לא יוכל לומר כן [הרמ"ה] כ"כ הר"ן – שהרי במעשה ידיה דשכיח יכולה לומר 'איני ניזונת ואיני עושה', כ"ש במותר שאינו ושכיח, כ"כ הב"ח.

סימן פ – סעיף ב-ג: לא תשב בבטלה

א. שו"ע (ב): אפילו היו עשירים ואפילו יש להם כמה שפחות עם כל זאת לא תשב בבטלה שהבטלה מביאה לידי זמה [שם נט: כר"א].⁵⁹ אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום כולו, אלא לפי רוב הממון ממעטת במלאכה [רמב"ם].

ב. כ' ח"מ: ולא מהני שמשחקת עם הכלבים וכיו"ב, אף שדברי שחוק מועילים לשעמום, (והוא דעת רשב"ג), מ"מ מביאים לידי זימה. והוסיף הב"ש – שאפילו אמרה 'איני ניזונת ואיני עושה' חייבת לעשות, שהבטלה מביאה לידי זימה.

ג. שו"ע (ג): והמדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה – יוציא ויתן כתובה, שהבטלה מביאה לידי זימה [שם].

וכ' ב"ש: אפילו התיר לה שחוק שאז אין חשש שעמום, מ"מ יש חשש זנות (כ"ה לשיטת התוס' רי"ף והרמב"ם – שהלכה כר"א ולא כרשב"ג).

סימן פ – סעיף ד: לרחוץ פניו ידיו ורגליו, מזיגת הכוס והצעת

המטה

א. שו"ע (ד): וכן כל אשה חייבת לרחוץ לבעלה פניו, ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת לו את המטה, אפ' יש לה כמה משרתות (שדברי חיבה חייבת לעשות לבעלה), [שם סא:].

פ' ח"מ – בנוסף למה שחייבת לעשות מלאכות כדי שלא תבטל, אף העשירה (כמ"ש ס"ב), חייבת עוד 4 דברים לעשות לבעלה, אף שהם עשירים (משום חיבה).

⁵⁹ בכתובות (נט:): ישנה מחלוקת למה אסור לה לישב בבטלה: ר"א אומר – שהבטלה מביאה לידי זימה. כ"פ שו"ע ב. רשב"ג אומר – שהבטלה מביאה לידי שעמום (שיגעון).

אבן העזר - ב

ב. הגדה: וי"א דמחוייבת להציע כל מטות הבית, [ה"ה והר"ן].⁶⁰

ג. שו"ע (ד): ועוד חייבת לשמש בפני בעלה, כגון שתתן לו מים או כלי או שתיטול מלפניו, וכיוצא בדברים אלו. אבל אינה משמשת את אביו או בנו [כתובות סא:].

הגדה: וי"א דווקא כשאביו או בנו אינן סמוכים על שלחן בעלה, שאילו סמוכים חייבת [ב"י בשם הר"ן].

סימן פ – סעיף ה: מלאכות הנ"ל עושה אף שיש לה כמה שפחות

א. שו"ע (ה): מלאכות אלו (שהם משום חיבה) עושה אותן היא בעצמה, ואפילו היה לה כמה שפחות אין עושין מלאכות אלו לבעל, אלא אשתו, משום חיבה כדי שתחבב עליו [שם נט: כ"פ הרמב"ם].

ב. הגדה: ויש מחלוקת בהצעת המטה, ועיין למטה סעיף ח'.

סימן פ – סעיף ו: מלאכות שאישה עושה לבעלה כשאינן לה שפחות

א. שו"ע (ו): יש מלאכות שהאישה עושה לבעלה בזמן שהם עניים (שאינן להם שפחות): ואלו הם: מטחנת, ואופה, ומכבסת, ומבשלת, ומניקה את בנה [שם עט:], ונותנת תבן לפני בהמתו, לפני בהמתו שהוא רוכב עליה, אבל לא לפני הבקר שלו [שם סא: כגרסת הרי"ף].

כ' ח"מ: יושבת ברחיים ומשמרת הקמח (כ"ד הרמב"ם, אבל לרש"י צריכה לעשות כל צרכי הסחינה), ואם דרכן ברחיים של יד אף טוחנת ביד. מיהו הג"א כתב – נשי דידן לא נוהגות לטחון ולא לכבס.

ב. הגדה: מת בנה, אינה מחוייבת להניק אחרים בשכר וליתן לו השכר, וכן בנו מאשה אחרת, אינה מחוייבת להניקו [הרא"ש והר"ן].

⁶⁰ נחלקו האחרונים: בחיוב הצעת המיטה לעשירה: ח"מ – חייבת להציע רק לבעלה. כ"פ ישועות יעקב. וב"ש כ' – שחייבת להציע מטות לכל בני הבית.

סימן פ – סעיף ז: הכניסה לו שפחה אחת

א. שו"ע (ז): הכניסה לו שפחה אחת [שם נט:], או נכסים שראוי לקנות מהן שפחה אחת [שם ס.], או שהיה לו ממון כדי לקנות ממנה שפחה אחת – אינה מטחנת ולא אופה ולא מכבסת ולא נותנת תבן לפני בהמתו [שם כהרא"ש].

ב. כ' רדב"ז: אם יש לבעל ולא רוצה לקנות שפחה – אין כופין אותו לקנות ולא כופין אותה לעשות המלאכות. ודווקא שלא הכניסה נדוניה, אבל אם הכניסה והיא אומרת לקנות שפחה – חייב לקנות דהוי כאילו הכניסה לו שפחה. והוסיף הרדב"ז – ואם הוא אומר לקנות והיא אומרת לא לקנות – שומעים לבעל.

סימן פ – סעיף זז: הכניסה לו שתי שפחות

א. שו"ע (ח): הכניסה לו שתי שפחות, או נכסים הראויים לקנות מהם שתי שפחות, או שהיו לו שתי שפחות, או שהיה ראוי לקנות שתי שפחות – אינה מבשלת ואינה מניקה את בנה [שם נט.].

ב. הגה: הכניסה לו שלש שפחות, או ממון [שם], או שיש לו ממון שיכול לקנות או לשכור אינה מצעת המטות, רק מטתו [כ"כ הר"ן בשם י"מ]. י"א דאף מטתו אינה מצעת, רק בפריסת סדינין, ומסדרת לו מטתו שהוא דרך חיבה [פרש"י], וכל אישה תעשה זה אפילו יש לה כמה שפחות [טור].

כ' ח"מ: רק מטתו – לפי הרמב"ם אין הלכה כמו המשנה בהכניסה לו ג' שפחות, ולכן בין ענייה בין עשירה חייבת בהצעת המטה שלו בלבד ולא של אחרים. ולפי הר"ן – בעניות מציעה כל המטות.

סימן פ – סעיף ט: כשיש מחלוקת האם הבעל ראוי לקנות

א. שו"ע (ט): היא אומרת: 'ראוי הוא לקנות, או לשכור שפחה', והוא אומר: 'שאינו ראוי' – עליה להביא (שהרי היא חייבת במלאכות, כיון שמשועבדת לו, לכן עליה להביא ראייה). [רמב"ם].

סימן פ – סעיף י: חייבת דווקא שדרך משפחתה לעשותן כן

א. שו"ע (י): כל אלו המלאכות אין מחייבים אותה, אלא אם כן יהיה דרך משפחתו ומשפחתה לעשותן [שם סא. כ"פ הטור].

אבן העזר - ב

וביאר ב"ש: ל"ד כל המלאכות פטורה, שהרי בכל גוונא חייבת לעשות בצמר מפני הבטלה, וכן חייבת כל עבודות שהן דרך חיבה (מזיגת הכוס וכו'). אלא מיירי במלאכות שבמשנה, אם בני משפחת אינן עושות - פטורה.

סימן פ - סעיף י"א: מזונות למניקה

א. שו"ע (יא): כל זמן שהיא מניקה את בנה, פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה [שם סד:], יין ודברים שיפים לחלב [שם סה:].
 וכ' ב"ש: שהטור כתב - "ומוסיפים לה על מזונותיה ונותנין לה דברים היפים לחלב". משמע שבנוסף לתוספת מזונות לצרכה (אף שאינו צורך החלב) נותנים לה גם מזונות לחלב (וטעמו כיון שדינה כחולה). אבל לשון המחבר משמע - שמוספים לה רק דברים היפים לחלב.
ב. הגה: לא הוסיפו לה, צריכה לאכול משלה, אם יש לה (כדי שיהא לה חלב הרבה), [טור]. וכ' ח"מ - מ"מ צריך הבעל לשלם מה שהוציאה מנכסיה.

סימן פ - סעיף י"ב: הגבלת המינקה במאכלים

א. שו"ע (יב): פסקו לה מזונות הראויים לה, והרי היא מתאווה לאכול יותר, או לאכול מאכלות אחרות (שלא טובים לוולד): יש מי שאומר [רמב"ם] - שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הוולד, שצער גופה קודם. ויש מי שאומר [הר"ן ה"ה והטור] - שיכול לעכב שלא תאכל (מפני סכנת הוולד).
 כ' ח"מ: אם יש צד סכנה לוולד ולה רק צער גופא, ודאי אסור לסכן הוולד.

סימן פ - סעיף י"ג: חיוב הנקת תאומים

א. שו"ע (יג): ילדה תאומים, אין כופין אותה להניק שניהם, אלא מניקה אחד ושוכר הבעל מניקה לשני [גרסת הרי"ף והרמבם בירושלמי].
הגה: וי"א דמניקה שניהם [הגרסת הרא"ש בירושלמי].
ב. כ' ח"מ שהב"ח פסק שאין הלכה כהרא"ש, כיון שרבים חולקים עליו. ועוד שתוכל האישה לומר קי"ל כהרי"ף (שו"ע). ועוד שאף הרמ"א לא כתב זה לחיוב אלא דרך ארץ שתניק שניהם, וע"כ לא כתב מחויבת. כ"כ ב"ש - כיון שיש מחלוקת פטורה.

אבן העזר - ב

ג. ט"ז: אף הרי"ף שפוטרם, ה"מ שאינה יכולה להניק שניהם מחמת חולשה, אבל אם יכולה רק שאינה רוצה להטריח עצמה – מודה שחייבת להניק שניהם.

ד. כ' באה"ט: נחלקו האחרונים: אם הבעל מת תוך זמן ההנקה והאלמנה רוצה ללכת לעיר אחרת ולהפסיק להניק בנה: מהריב"ל כ' – שאין כופים אותה לישיב בעיר ולזון בנה. והרשד"ם כ' – שכופין אותה עד גמר זמן ההנקה. כ"כ הרדב"ז.

סימן פ – סעיף י"ד: להניק ילד נוסף

א. שו"ע (א): הרי שרצתה להניק בן חברתה עם בנה – הבעל יכול לעכב [רמב"ם ע"פ הירושלמי].

הגדה: ואפילו בנה מאיש אחר הוא יכול לעכב להניק עם בנה ממנו [טור].

ב. כ' ח"מ: משמע שאם מת בנה אין הבעל מעכב שתניק בן חברתה. כ"מ ברמב"ם שכתב: 'בן חברתה עם בן בעלה הבעל מעכב', משמע שאם בן בעלה מת לא יכול לעכב. אבל בירושלמי סתם משמע אף שבנה מת יכול לעכב. אבל הב"ש כ' – שאם מת בנה יכולה להניק אחר. כ"ד רש"י והר"ן שכתבו – משום שיש לה חלב בדדיה שמצערה. וכ"מ מהרמב"ם.

סימן פ – סעיף ט"ו: אישה הנמנעת מלעשות מלאכות הבית

א. שו"ע (טו): אישה שנמנעת מלעשות מלאכה ממלאכות שהיא חייבת לעשותן, כופין אותה לעשות [טור].

הגדה: ואינו זנה עד שתעשה. וכן ב"ד משמתין אותה או מוכרין כתובתה לשכור עליה עבד או שפחה [ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א]. וי"א [רמב"ם] – דהיו כופין אותה בשוטים [כ"כ הרשב"א והר"ן, לאפוקי הראב"ד שכ' – שאין כפיה בשוטים לנשים].

ב. ביאור ח"מ: או שאינו זנה או שמשמתין אותה. שהרי אם אינו זנה אינו יכול גם לנדותה שהרי הרשות בידה לומר 'איני עושה'. אלא מיירי שאינו רוצה למונעה ממזונות כגון שהיא מניקה אז הרשות בידו לנדותה.

ג. הגדה: ואם אומרת "איני עושה ואיני ניזונת" הרשות בידה [ב"י לדעת הרמב"ם בתירוצו ראשון, וכ"כ הר"ן. וכמו שנתבאר לעיל סימן ס"ט]. וי"א – דאפילו באומרת: 'איני ניזונת ואיני עושה' – אינה נפטרת אלא מטוויית צמר, אבל כל שאר מלאכות צריכה לעשות אפילו

אבן העזר - ב

אינה ניוזנת [גם זה ב"י לדעת הרמב"ם בתירץ שני].⁶¹

ד. כ' ב"ש: הרשות בידה לומר איני ניוזנת ואינו עושה אף שהיא מניקה ואין בידו לעכבה, ואז א"צ לתת לה תוספת שמוסיפה למניקה.

סימן פ – סעיף ט"ז: כשיש ויכוח אם עושה האשה המלאכות או

לא

א. טען הוא שאינה עושה, והיא אומרת שאינה נמנעת מלעשות – מושיבין אשה ביניהם, או שכנים (לראות מה קורה). [רמב"ם].

ב. כ' ח"מ: ולא תקנו שתשבע האישה על טענתו, שאם כן בכל עת יהיה עסק שבועה בניהם, ואין שלום בית. ואף שהאישה בד"כ לא נאמנת להעיד, כאן האמינו לה. כ"כ ב"ש.

סימן פ – סעיף י"ז: אשה ששברה כלים בעת שעשתה מלאכה

בבית

א. שו"ע (יז): האישה ששברה כלים בעת שעשתה מלאכותיה בתוך ביתה – פטורה [רמב"ם]⁶².

⁶¹ צריכה לעשות צרכי בית

כ' ח"מ: הר"ן פסק שצריכה לעשות כל צרכי הבית (מלאכות שבמשנה: טוחנת, אופה מניקה בנו...). רק שלא עושה בצמר שמרוויחה בו. כ"ד הרשב"א. אבל התוס' והרא"ש פסקו – שנפטרת מכל שבע מלאכות שבמשנה, ורק חייבת במלאכות החיבה: מזיגת הכוס, הצעת המטה והרחצת פי"ר. וקשה על הרמ"א: למה לא מביא דעת התוס' שהיא קולה לאישה. כ"כ הב"ש – וכיון שיש מחלוקת פטורה ואינה חייבת רק בג' דברי החיבה, ואף על אלו לא כופין אותה בכפיות. כ' פת"ש: לפי הב"ש שאומרים קי"ל כדעה המקלה, אם כבר הניקה את בנו עד שמכירה שאז חייבת לכו"ע להמשיך להניקו מפני הסכנה, אלא שלפי התוס' והרא"ש חייב הבעל לתת לה שכרה ע"ז – אז יוכל הבעל לומר קי"ל כהר"ן שמחויבת להניק בלא שכר.

⁶² טעם הדבר שהאשה ששברה כלים פטורה:

- רמב"ם – שאם לא כן אין שלום בית, שתמנע מרוב המלאכות ונמצאת קטטה בבית. כ"פ הרשב"א.
- ראב"ד – זה לא הטעם, אלא מפני שזה נקרא פשיעה בבעלים, שהוא שכור לה בכל שעה. וה"ה: דחה טעם הראב"ד, שאין האיש שכור לאשתו אלא בשעה שמתעסק בצרכיה

אבן העזר - ב

ב. כ' ח"מ: משמע – שאם שברה שלא בשעת מלאכה חייבת. אלא שהירושלמי סתם – אישה ששברה בתוך הבית פטורה אף שלא בשעת מלאכה. וטעמו: משום שלום בית (כ' התוס' – שאם ידקדק אחריה כל כך אינה יכולה לדור עמו, וזה שייך אף שלא בשעת מלאכה). כ"פ הב"ש – פטורה אף שלא בשעת מלאכה.

סימן פ – סעיף י"ז: התנה הבעל עם אשתו שלא יזון אותה

ומעשה ידיה שלה

א. שו"ע (יח): מי שהתנה עם אשתו שלא יתחייב במזונותיה, וכן היא לא תתחייב לו במעשה ידיה, אם אחר כך רצה ונתחייב הוא לתת לה במתנה מזונותיה – אין מעשה ידיה שלו (דשוב אין כאן תקנת ב"ד שמזונותיה תחת מעשה ידיה), [ריב"ש].

ב. הגה: ואם שתקה האשה ולא תבעה מזונות ולא מעה כסף – מן הסתם מעשה ידיה עם המותר שלה, ולא אמרינן שמחלה מעשה ידיה. אבל מה שאינו מספיק לה – אין הבעל צריך לשלם לה, דודאי מחלה [הר"ן]. והרמ"א (ע/ח) כ' – שאם מכרה נכסי מלוג שלה בשביל מזונותיה – אין בעלה חייב לשלם לה. כ"כ ח"מ. ופירש ח"מ: דל"א כיון ששתקה ולא אמרה 'איני ניוזנת ואיני עושה' ויתרה ונתנה הכל לבעל ע"י שצמצמה עצמה, אלא מסתמא עשתה לעצמה עד שיתן לה בעלה מזונות ומעה כסף. וכ"ה בהר"ן בשם רמב"ן.

ג. הגה: אישה שהלכה מבית בעלה מכח קטטה, ואינה רוצה לשוב לביתו עד שיקרא לה בעלה – לא הפסידה משום זה מזונותיה, דבושה ממנו לשוב מאחר שיצאת בלא רשותו ואינו מראה לה פנים, ואם הוא יבא אצלה אינה מונעתו מכלום. אבל אם אינה רוצה לבא אצלו בטענה עד שיפרע מה שלוותה – אבדה מזונותיה, דהוי כמורדת, דכל מורדת טענה יש לה [ת' הרשב"א].

וכ' ח"מ סיום דברי הרשב"א: טעמו, דעילה מצאה לצערן ותולה בפרעון מה שלוותה, דלמה תהיה ידה על העליונה, אלא תחזור אליו תחילה ואח"כ יפרע זה שלוותה.

ד. הגה: כל אישה יש לה מזונות, אע"פ שאין כתובתה בידה, ואינו נאמן לומר שמחלה לו, רק בראיה ברורה. ואפילו על מזונות שעברו, אם לא טען שמחלה לא טענינן ליה, וצריך להישבע שמחלה לו [ת' הרשב"א]. כ' ב"ש: אינו נאמן לומר שמחלה – אף שיטען הבעל שמחלה מזונותיה אינו נאמן להבא, אלא היא נאמנת בלא שבועה (רשב"א). וח"מ כ' – אפשר שצריכה להישבע היסת.

סימן פ"ב: נדרה שלא להניק, ודין מניקה שנתגרשה, ובו ח'

סעיפים

סימן פ"ב – סעיף א: נדרה לא להניק בנה

א. שו"ע (א): נדרה שלא להניק את בנה – כופין אותה ומניקתו, עד שיהיה בן כ"ד חדש, אחד הזכר ואחד הנקבה, שנדר לא חל כיון שחייבת להניק בנו עד כ"ד חודש, [כתובות נט:]

ב. כ' ח"מ: היינו בענייה שלא הכניסה לו ב' שפחות שאז חייבת להניק ולא חל הנדר, אבל הכניסה לו ב' שפחות שפטורה מלהניק (כמ"ש פ/ח) ודאי חל הנדר ואסורה להניק. ואף בענייה דווקא שלא אסרה הנאת יניקה עליו אבל אסרה הנאת יניקה על עצמה (לפי שריבוי החלב מצערה) חל הנדר (תוס' נט:).⁶³

ג. כ' תשובת חתם סופר: אישה שהוחזקה בניה למות מחמת הנקה, אם יש עדות הרופאים שהוא מחמת חלבה שהוא ארסי – אסורה להניק, מ"מ אין ב"ד יכולים להוציא מהבעל שכר הנקה, משום שקביעת הרופאים אינה ודאית רק בנפשות חוששים לקביעתם, ולא להוציא ממון, לכן יקחו מקופת הצדקה לשכר הנקה. אבל ללא עדות רופאים לא מהני חזקה לבד (ת' ח"צ).

סימן פ"ב – סעיף ב–ג: להוציא את ההנקה מהאם

א. שו"ע (ב): היא אומרת: 'אני אניק את בני', והוא אינו רוצה – שומעין לה [סא].⁶⁴

⁶³ הב"ש הביא מחלוקת: אמרה 'איני ניזונת ואיני עושה', האם חייבת בהנקה?

לפי הר"ן – שפטורה מלעשות בצמר אבל צרכי הבית (טוחנת ואופה ומניקה) חייבת אף בהנקה. לתוס' והרא"ש – נפטרת מכל ז' מלאכות שבמשנה ולכן אף מהנקה פטורה.

⁶⁴ הטעם ששומעין לה

רש"י כתב – לפי שרוב החלב מצערה. והרמב"ם כתב – שצער הוא לה פרוש מבנה. ב"ש: נפק"מ אם תרצה להניק בן חברתה (כגון שמת בנה, או שיש לה ריבוי חלב): לפי רש"י – אין הבעל יכול לעכב. לפי הרמב"ם – יכול לעכב. וסיים הב"ש: אפשר שגם הרמב"ם יודה לטעם שריבוי חלב מצערה, אלא שכוונתו שהבעל נותן לה

אבן העזר - ב

ב. שו"ע (ג): היתה ענייה שחייבת להניק את בנה, והוא עשיר שראוי לו שלא תניק אשתו – אם רצתה, שוכר מניקה או קונה שפחה, מפני שעולה עמו ואינה יורדת [שם].

סימן פ"ב – סעיף ד: היא אומרת שיכול הבעל לשכור מנקת והוא

מכחישה

א. שו"ע (ד): היא אומרת: 'ראוי לשכור או לקנות שפחה', והוא אומר: 'איני ראוי' – עליה להביא ראיה [רמב"ם]. וכ' ה"ה – ואין כאן מקום לשבועת היסט לפי שאינה תובעת ממון, אלא באה להפטר מחיוב, ואינה נפטרת אלא בראיה.

סימן פ"ב – סעיף ה: אין כופין הגרושה להניק בנה

א. שו"ע (ה): האישה שנתגרשה – אין כופין אותה להניק את בנה [שם נט:], אלא אם רצתה, נותן לה שכרה ומניקתו. ואם לא רצתה – נותנה לו את בנו והוא מטפל בו [ה"ה].

ב. שו"ע (ה): בד"א, שלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה ⁶⁵ (הגה – ואינו רוצה להניק מאחרת) [טור], אפילו הוא סומא (לפי שמכיר בריח ובטעם – שם) – אין מפרישין אותו, מפני סכנת הולד, אלא כופין אותה ומינקתו עד כ"ד חדש [שם ס. כ"פ הרמב"ם]. **הגה** – והבעל נותן לה שכר הנקה [טור].

ג. הגה: וי"א דאפילו אשה אחרת, שהניקה הולד עד שמכירה, כופין אותה ומניקה בשכר, מפני סכנת הוולד [הגהות אלפסי].

ד. הגה: וי"א הא דגרושה אינה מחוייבת להניק אם אינו מכירה, היינו כשמוצא מינקת אחרת ויש לו להשכיר, אבל אם אין לו – כופה אותה ומניקתו [רי"ו].
כ' ח"מ: לא ידעתי טעם לדין זה. במה התחייבה יותר משאר נשים, ולמה לא יתנו לה

להניק תינוק אחר, אף שאין צער ריבוי החלב מ"מ יש לה צער לפרשו מבנה.

⁶⁵ אבל אם הכירה: שם – אחר כמה חודשים יכול להכירה? רב אמר – ג' חודשים. שמואל – 30 יום. ר' יוחנן – 50 יום. רמי בר יחזקאל אמר בשם שמואל – כ"ז שמכירה (אין לדבר שיעור אלא תלוי הדבר בבדיקה). פרש"י: עד כמה – עד כמה חודשים י"ל שמכירה ולא רוצה לינק מאחרת. ונחלקו הראשונים בהלכה: רי"ף ורא"ש – כרבי יוחנן, 50 יום. והרמב"ם פסק – כשמואל, כל זמן שמכירה. כ"ד שו"ע והב"ש.

אבן העזר - ב

ב"ד שכר ההנקה, שהרי ב"ד חייבים לפרנס הוולד אחר שגמלתו. כ"כ ב"ש. והב"מ תירץ – די"ל שכופה מדין צדקה, שהרי אין לאב ולקרוביה לשכור מנקת אחרת, ולה יש חלב להניקו.

ה. הגה: אבל אם המינקת השכירה כבר עצמה לאחרים, ואותו ולד (החדש) מכירה – אין דוחין אותו ולד מפני בנה, אלא ב"ד משכירין לבנה מניקת אחרת [הרא"ש].
ו. כ' בת' הרדב"ז: גרושה שהניקה בנה כ"ד חודש ועכשיו רוצה להינשא לאחר, אלא שהוולד חלש ואם תגמלו יבוא לידי סכנה, ואין הוולד רוצה לינק מאחרת – חייבת להמשיך להניקו (ולא יכולה הינשא לאחר), אלא שבעלה הקודם צריך לרצותה במעות, ואם אין לו אב מצווה בכל ישראל לתת לה ממון עד שתתרצה. ואם לא נתרצית מתירים אותה להינשא ותמתין להניקו ולא תגמלהו מפני הסכנה.

סימן פ"ב – סעיף ו: גרושה אין לה מזונות אף שהיא מנקת בנו

א. שו"ע (ו): גרושה, אין לה מזונות מבעלה, אע"פ שהיא מניקה את בנה (אבל יש לה שכר ההנקה, כמ"ש סעיף ה), אבל נותן לה יותר על שכרה דברים שהקטן צריך להם, מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בזה (שהרי הוא חייב במזונות בניו עד גיל שש). אבל המעוברת – אין לה כלום (פירוש כל זמן של נולד, אבל אחר שנולד נותן צרכי הוולד [רמב"ם]).

סימן פ"ב – סעיף ז: אצל מי נשאר הילד אחר גירושין

א. שו"ע (ז): שלמו חודשיו וגמלתו, אם רצתה המגורשת שיהיה בנה אצלה – אין מפרישים אותו ממנה ⁶⁶. עד שיהיה בן שש שנים גמורות [כתובות קב: כ"פ הרמב"ם ואף בגרושה וכ"ש באלמנה], אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו. ואחר שש שנים יכול האב לומר: 'אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות' [רמב"ם]. ⁶⁷

⁶⁶ אין מפרישים אותו ממנה

ח"מ: אף שאביו חייב ללמדו תורה כשיודע לדבר, כ' ה"ה – שיכול לעשות זאת כשהוא אצל אמו לפעמים כשיבוא אצלה. כ' ת' נו"ב – לפ"ז אם האב בעיר אחרת, שלא שייך טעמו ה"ה, הדין הוא שישאר הבן אצל אביו כדי לחנכו וללמדו תורה. אבל בבת אף שתלך אמה לעיר אחרת תיקח את הבת, שהרי אינה צריכה ללמוד תורה. כ"כ באה"ט בשם הרשד"ם.

⁶⁷ עד גיל שש אצל אמו:

אבן העזר - ב

ב. ח"מ: אחר שש – אף שהאם מוכנה לזון בנה בחינם האב יכול לעכב. אלא אם כן הבן אינו רוצה להיפרד מאמו יכול האב לומר כיון שאין רוצה להיות עמי אין עלי חיוב לפרנסו.

ג. כ' הב"ש: אם מת האב אין מניחים אותו אצל יורשי האב אלא אצל אמו, שהיה מעשה ושחטוהו יורשי האב הבן כדי לירש אותו (כתובות קב:). משמע שאף שהוא יתר על שש אין מניחים אותו אצל יורשי האב. אבל גרושה שהאב קיים יש לחלק מעל גיל שש או מתחת.

ד. שו"ע (ז): והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר ו' (שם קב:), והאב חייב לזונה אצל אמה בעל כרחו מדין צדקה אם ראוי לתת צדקה (שם מט:). ואפילו נשאת האם לאחר, בתה אצלה ואביה זן אותה משום צדקה. וכ' הב"ש בשם מהר"מ פדוא"ה – אם רצונה של הבת להיות אצל אביה אין אמה יכולה לכופה להיות אצלה.

ה. הגה: מתה האם, אין אם אמה יכולה לכופ שיהיו הבנים עמה [תשב"ץ].
 כ' ח"מ – ודווקא שהאב קיים אין אם אמה יכולה לכופ שיהיו הבנים אצלה, אבל מת גם האב יש לאם אמה עדיפות על בית אביה (בנים עד גיל שש ובנות לעולם).
 ו. כ' ת' הרדב"ז: ראובן שמתה אשתו והניחה בן קטן חולה והוא אצל אם אמו. והוא לא נשא אישה והוא עני. ועכשיו רוצה לקחת הבן חזרה אליו, ובזמן שיצא מבתו יניח הילד אצל השכינה – יעשו ב"ד לפי ראות עיניהם לתקנת הילד.

ז. שו"ע (שם): מת האב תיזון מנכסיו בתנאי כתובתה והיא אצל אמה [שם קא:].

זז. הגה: ודווקא שנראה לב"ד שטוב לבת להיות עם אמה, אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישוב עם בית אביה – אין האם יכולה לכופ שתהיה עמה [הר"ם פדוואה].

סימן פ"ב – סעיף זז: כשלא רוצה האשה את הילדים

א. שו"ע (ח): אם לא רצתה האם שיהיו בניה עמה אחר שגמלתן, אחד זכרים ואחד נקבות הרשות בידה, ונותנת אותם לאביהם, או משלכת אותם לקהל אם אין להם אב,

זו דעת הרמב"ם. אבל הראב"ד – אין הדעת סובלת שיהא אצל אמו עד גיל שש, שהרי חייב האב ללמד בנו כבר בגיל 4,5. כ"כ הרא"ש – אפילו פחות משש אצל האב. אבל ה"ה כ' – לא מצאתי חיוב ללמוד בנו רק מגיל 6.

והם מטפלים בהם, אחד זכרים ואחד נקבות [רמב"ם].

סימן פ"ה: דין נכסי מלוג וצאן ברזל, ובו י"ט סעיפים

הקדמה

"נכסי צאן ברזל": נכסים שהאשה מכניסה לבעלה בנדוניה מתוך כוונה שיהיו ברשותו וקניינו, ושוויים נרשם בכתובה. "נכסי צאן ברזל", נידונים כנכסי הבעל והוא יכול לעשות בהם כרצונו – למוכרם או לתתם במתנה. אך יש עליו אחריות גמורה לגבי שמירת ערכם. כלומר: אם יפקעו הנישואין, יחזרו לאשה הנכסים לפי ערכם המלא ביום הנישואין. נכסים אלו נקראים: "נכסי צאן ברזל", לפי שהקן קיימת לאשה כברזל, שהרי אם ירד ערכם, חייב הבעל לשלם.

"נכסי מלוג": נכסים שהאשה מביאה לבעלה עם נישואיה, ואינם נרשמים בכתובה, או נכסים שבאים לה בירושה או במתנה לאחר נישואיה. "נכסי מלוג", אינם עוברים לרשות הבעל אלא הם שייכים לאשה בלבד, אך הבעל זכאי להנות מן הפירות (הרווחים) שמפיקים נכסים אלו. על הבעל לטפל בנכסים, אך אין הוא חייב בשמירת ערכם ("אינו חייב באחריותם") – אם אינו מפסידם בכוונה.

עם פקיעת הנישואין, כתוצאה מגירושין או ממיתת הבעל, האשה מקבלת נכסים אלו כפי שהם, כך שאם עלה ערכם – הרוויחה, ואם ירד ערכם, או שאבדו מן העולם – הפסידה. נכסים אלו נקראים "נכסי מלוג", מלשון מליגה בארמית, שפירושה: מריטת נוצות, כלומר, שהבעל מולג נכסים אלו כמליגת התרנגולים, ואינו חייב באחריותם.

סימן פ"ה – סעיף א: אכילת פירות כנגד פדיונה

א. שו"ע (א): פירותיה כיצד: תקנו שיאכל פירות נכסי אשתו (נכסי מלוג), תחת פדיונה שחייבוהו לפדותה [תקנת חז"ל בכתובות מז:]. ואם אמר: 'איני חפץ בפירותיה ולא אפדה' – אין שומעין לו. וכן אם אמרה היא: 'אינה חפצה בתקנה זו' – אין שומעין לה [תוס' מכתובות מז:].⁶⁸

⁶⁸. טעם הדבר שאין שומעין לו (תוס'):

סימן פ"ה – סעיף ב: נכס מלוג ונכסי צאן ברזל

א. שו"ע (ב): נכסי צאן ברזל (הגה) – והם הנדוניא דהנעלת ליה בגדים או בהמה ועבדים ומקבל עליו אחריות. מהטור: אם מתו – מתו לו. ואם הותירו – הותירו לו. וכן אם פחתו או נגנבו או אבדו – הכל לו. ונכסי מלוג (הגה) – הם נכסים שאינם באחריותו, מהטור: אם מתו או הותירו או פחתו או נגנבו או נאבדו – הכל לה, שאין לבעל בהם אלא אכילת פירות [יבמות סו. ופרש"י].

ב. כ' ח"מ: הכניסה לו שדה הוי צאן ברזל, מ"מ אינו רשאי למכורה מפני שבה בית אביה (כמ"ש צ"ג), רק לאכל פירות מהשדה. אבל הכניסה לו מעות או סחורה בנדוניא (נכסי צאן ברזל) רשאי לישא ויתן בהם והרווח וההפסד שלו. וע"כ הוא מוסיף בשליש (שכותב בכתובה שקיבל שלישי יותר) כמו שנתבאר (סו/יא). ואם הכניסה דברים שאינם רשאי למוכרם הוא פוחת חומש בכתובה.

וכ' הב"ש – אף שבקרקע אין לו רק פירות (שהרי לא רשאי למכור), מ"מ יש לו יתרון שאוכל פרי פירות (שמוכר פירות הקרקע ולוקח קרקע שיהא לה קרן והוא אוכל פירות הקרקע שקנה), מה שאין כן בנכסי מלוג שאוכל רק פירות ולא פרי פירות.

ג. שו"ע (ב): ואם פשע הבעל בנכסי מלוג, ונאבדו – פטור, מפני שהיא עמו במלאכתו

והוי פשיעה בבעלים שפטור⁶⁹. [ב"מ צו.]

ביאר הב"ש: משמע שפטור מגניבה ואבדה מטעם שלא קיבל עליו שמירה. אבל מפשיעה לא פטור מטעם זה כיון שמשתמש בהם, אלא מטעם שמירה בבעלים פטור. ובנכסי צאן ברזל – חייב אף דהוי שמירה בבעלים כיון שקיבל עליו אחריות.

א. פדיונה עיקר. ב. אם לא יפדוה תטמא בין הגויים, ולכן גם היא לא יכולה לומר כן. ג. ל"ד למזונות, שכאן תעקר התקנה לגמרי, שהרי כל הפירות שאוכל בחייה לפדיונה הם. ואם לא יאכל ולא יפדה תעקר התקנה, מה שאין כן במזונות שאם היום לא תאכל למחר תאכל. ד. שאני פירות כיון שידו כידה זכה מיד בפירות וחייב לפדותה, מה שאין כן מעשה ידיה שאינם בעולם. וכ"ה בירושלמי, וכ"ד רמב"ם, רמב"ן והרשב"א.

והר"ן כ' טעם נוסף: התקנה אף לטובתו, שיהיה מי שישמשנו.

וכ' מחברת הקודש: נפק"מ בין שני הטעמים: אם שניהם מסכימים שלא יאכל פירות ולא יפדנה – לפי התוס' – לא מהני, שלא תתערב בין הגויים. לפי הר"ן – מהני.

⁶⁹ בעליו עמו פטור:

שמות (כב, יג-יד): וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רְעוּהוּ וְנִשְׁבַּר אוּ מֵת בְּעֵלְיוֹ אֵין עֲמוֹ שְׁלָם יִשְׁלָם: (יד) אִם בְּעֵלְיוֹ עֲמוֹ לֹא יִשְׁלָם אִם שְׁכִיר הוּא בָּא בְּשִׁכְרוֹ.

אבן העזר - ב

ד. כ' בשו"ע (עז/ס"ס ג): הבגדים שהכניסה הכלה אין להם דין צאן ברזל, ואין צאן ברזל אלא השומא שמכנסת האישה לבעלה.

ה. הגדה: השדה שהבעל שם לה בכתובתה דינו כצאן ברזל [הרא"ש]. וביאר ח"מ – כלומר שאינו רשאי למכור שדה זו שייחד לה בכתובתה.

סימן פ"ה – סעיף ג: מתי חייב באחריות נכסי צאן ברזל

א. שו"ע (ג): יש מי שאומר [רבנו אפרים, כ"כ הרמב"ם] – דנכסי צאן ברזל אינו חייב באחריותן אלא אם כן שמו אותם עליו בדמים קצובים, או שקבל אחריותן בפירוש. ויש מי שאומר [בעל התרומה] – שמאחר שכתבם בכתובה, נתחייב באחריותם אע"פ שלא שמו אותם ולא נתחייב באחריותם. והראשון עיקר.

ב. כ"ח"מ: ואף שכתבו בכתובה, כל שלא שמו אותם אין עליו קבלת אחריות. וכ' הרא"ש – ואם הבעל לא רוצה לקבל באחריות (אלא שיהיו כנכסי מלוג) הרשות בידו.

סימן פ"ה – סעיף ד: הבא לדון על נכסי אשתו האם צריך

הרשאה מאשתו

א. שו"ע (ד): בעל הבא לדון עם אחד על נכסי אשתו – צריך הרשאה מאשתו. ואם יש פירות בקרקע – מתוך שיש לו לדון על הפירות שהם שלו, דן על העיקר, ואינו צריך הרשאה מאשתו, שאם אין לה קרקע אין לו פירות [גיטין מח.].⁷⁰

ב. הגדה: דווקא לדון, אבל לעשות פשרה, צריך הרשאה [ריב"ש].

ג. הגדה: בא לדון על מעות מזומנים של אשתו – אינו צריך הרשאה, דהוי כאלו היו פירות בקרקע [תרומת הדשן].

⁷⁰ אם יש פירות בקרקע (הסמ"ע חו"מ קכב/ח) :

רב האי כ' – ל"ד שיש פירות עכשיו, אפילו נתלשו, כיון שעומד לגדל פירות (לאפוקי קרקע שאינה מגדלת פירות כלל), דינו שיש פירות בקרקע.

ולדעת הרא"ש – אפילו קרקע שאינו מגדל פירות כלל, הואיל וראוי למכור ולקנות קרקע שעושה פירות (לאפוקי שהפירות ניתנו לנתבע לכמה שנים, והדין הוא על גוף הקרקע שאז צריך הרשאה). כ"ד תה"ד.

אבל הש"ך כ' – צריך שיהיו עכשיו פירות בקרקע. כ"כ תה"ד בדעת ר' האי הרמב"ם וסמ"ג. .

אבן העזר - ב

ח"מ: בתרומת הדשן כ' – שאף לדעת רב האי שצריך שיהיו פירות עכשיו בקרקע (וכ"כ הש"ך), במעות מזומנים א"צ הרשאה.

סימן פ"ה – סעיף ה: השאילה פרת נכסי מלוג ונשאל בעל עמה

א. השאילה האישה לאחר פרה של נכסי מלוג, ונשאל בעלה עמה – לא הוי שאלה בבעלים, דקניין פירות (שהבעל אוכל) לאו כקניין הגוף דמי (והבעל לא נקרא בעל הפרה), [ב"מ צו. כריש לקיש – שקניין פירות לאו כקניין הגוף, לא מקרי שאלה בבעלים]. (הגה – עיין בחו"מ שמ"ו ט).

ב. כ' הב"ש בשם הג"א: שיכולה האישה להשאיל מנכסי מלוג בלא ידיעת הבעל, בעת שאין לו הפסד. אבל הבעל לא רשאי להשאיל נכסי מלוג של אשתו.

סימן פ"ה – סעיף ו: שאלה פרה ואח"כ נישאת ופשע בה בעלה

א. שו"ע (ו): אישה ששאלה פרה, ואח"כ נישאת ומתה הפרה – הבעל, אע"פ שהוא משתמש בה כל ימי שאילתה פטור אפילו פשע בה ⁷¹, מפני שהבעל כלוקח, פ' קונה מאשתו ולא כיוורש (ב"מ קלט. כ"פ הרי"ף והרמב"ם), והאישה חייבת לשלם כשיהיה לה ממון [רמב"ם].

ב. שו"ע (ו): ואם הודיעה לבעלה שהיא שאולה – ה"ז נכנס תחתיה. וכ' ה"ה – אף לרמב"ם דווקא שנשתמש אחר ההודעה. ולראב"ד דווקא כשקיבל על עצמו בשאלה. כ"כ ב"ש.

וכ' ב"ש – וה"מ לרמב"ם אבל לרא"ש שטעם הפטור דהוי שמירה בבעלים, גם שהודיעה

⁷¹ קשה: בחו"מ (שמו"ח) – לוקח בהמה לזמן קצוב הוי שומר חינם וחייב בפשיעה. וכאן הוי הבעל לוקח לזמן קצוב ופטור? הסמ"ע תירץ – מיירי ששאלה את הפרה לכל ימי חייה. והח"מ תירץ – שהרמב"ם ס"ל שלוקח לזמן לא הוי ש"ח ולכן פטור מפשיעה. טעם הפטור:

הרמב"ם – כיון שבעל לוקח הוא ולא יורש, לכן פטור אף מפשיעה. וזהו דעת השו"ע. והרא"ש כ' – שהבעל פטור כיון דהוי פשיעה בבעלים.

ר"י פסק – שהבעל חייב, אף שאינו מקבל שמירה, מ"מ בפשיעה חייב כיון שמשתמש בפרה (שהלוקח לשלושים יום נחשב שומר חינם שחייב בפשיעה). ואין לפוטרו מדין שמירה בבעלים כיון שגוף הפרה לא שייך לאישה..

אבן העזר - ב

לו פטור, אלא אם כן קיבל עליו שמירה. ואפשר שבהודיעה הוי כאילו אמרה לו שהוא בעל דבר של המשאיל וחייב.

סימן פ"ה - סעיף ז: נכסים שקיבלה האישה מתי הבעל אוכל

פירות

א. שו"ע (ז): באו לידה נכסים אחר שנשאת, בין שבאו לידה בירושה [כתובות עט.], או שניתנו לה במתנה [קידושין פג:], או שחבלו בה ונתנו לה חלקה בבושתה ופגמה [כתובות סה:] - נקראים נכסי מלוג, שילקח בהם קרקע והבעל אוכל פירות.

ב. נתנו לה מתנה:

כ' ח"מ: אף שמציאתה לבעלה, אבל מתנה שקיבלה מאחרים לעצמה רק שהבעל אוכל פירות. וכ' הב"ש - טעמו בירושלמי, שבמציאתה חיישינן שתבריה מבעלה שתאמר מציאה מצאתי, מה שאין כן במתנה שיש לו קול לא חיישינן. ואף למ"ד הטעם המציאה משום קטטה (איבה) במתנה לא חיישינן כיון שהנותן אין רצונו לתת לו. והוסיף הב"ש - ובפירות של מתנה (שהבעל אוכל) אין בעל חוב שלו יכול לגבות מהם, משום ריווח ביתה.

ג. שחבלו בה

כ' ח"מ: דווקא שחבלו בה אחרים, אבל חבל בה בעלה אין לבעל פירות (משום קנס). והוסיף הב"ש - ואם לא גבתה הנזק בחייה, אין הבעל יורש, דהוי ראוי ולא מוחזק (תוס', רא"ש).

ד. שו"ע (ז): אישה שמכרה כתובתה (או נדונייתא) בטובת הנאה (שאם בעלה ימות לפניו יקבל הקונה את סכום הכתובה), טובת ההנאה [הכסף שקיבלה על הכתובה] שלה, ואין הבעל אוכל פירות. מ"ט? פירות תיקנו לבעל ולא פירי פירות [ב"ק פט.].

ה. שו"ע (ז): וכן אם נתנה מתנתה לאחר קודם שנשאת, כדי להבריה מבעלה, אע"פ שאין המתנה מתנה [והכל נשאר אצלה] - אין הבעל אוכל פירות [כתובות עט. כ"פ הטור].

ו. שו"ע (ז): וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו, בין קרקע בין מטלטלין - קנתה, ואין הבעל אוכל פירות [ב"ב נא:]. ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה, ולא ליתנו לאחר, אלא יישאר בידה [שם תירוץ ר"ת], ואם תמות ירשנה [רשב"א], והפירות שיוצאין לה ממנה דינם כשאר נכסי מלוג, וימכרו וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות [שם תירוץ ר"י].

ז. בעל שנתן מתנה... אינה יכולה למכור:

אבן העזר - ב

כ' ח"מ: אלא אם כן פירש שתוכל למכור או לתת לאחר. ודעת הגאון – שצריך לפרש שלא יוציא מלקוחות לא בחייה ולא במותה (שאם לא כן אחר מותה יוכל להוציא מלקוחות). ואין דעתי נוחה בזה.

הוסף ח"מ: מיהו במכרה כתובתה שאין לבעל פירות, הרשות בידה לתת הדמים לאחר, דסתמא אמרו בגמרא (ב"ק פט.) "טובת הנאה לאישה ואין לבעלה בהם כלום". כ"כ ב"ש בשם התוס' – שהרי אם חבלה באחר מוכרת כתובתה בטובת הנאה ונותנת לנחבל, משמע שיכולה לתת הדמים, וגם אינו יורש אותם מעות.

ז"א. ואם עברה ומכרה:

התוס' והרא"ש כ' – שאם עברה ומכרה המכר בטל, משמע שבטל מיד. אבל הרשב"א כ' – שאחר מותה מוציא הבעל מיד לקוחות, מ"מ נכסי מלוג מוציא מיד. ומהרמ"ה משמע – שאף אחר מותה לא מוציא, כיון שאין לו פירות. כ"כ הב"ח.⁷²

סימן פ"ה – סעיף ז"א: נתן הבעל מתנות בעודה ארוסה האם הבעל אוכל פירות

א. שו"ע (ח): בד"א שאינו אוכל פירות המתנה, כשנתן לה אחר שנשאת. אבל אם נתן לה בעודה ארוסה, כיון שנשאה, זכה במתנה זו כשאר נכסי מלוג, ואוכל פירותיה. ואם מן הנישואין נתאלמנה או נתגרשה שלא מחמת מרדה, נוטלת מתנה זו חוץ מכתובתה. (הרמ"ה).

ב. וכ' הטור: אבל נתאלמנה מהאירוסין אין לה, שלא כתב לה מתנה אלא ע"מ לכונסה (הסמ"ע).

סימן פ"ה – סעיף ט: המוכר קרקע לאשתו

א. שו"ע (ט): המוכר קרקע לאשתו: אם כסף הקנייה היה גלוי וידוע לבעל – קנתה, והבעל אוכל פירות אותו קרקע. ואם היו המעות טמונים – לא קנתה, שהבעל אומר: 'לא מכרתי אלא כדי לגלות המעות שטמנה' [ב"ב נא:], ואותם המעות שנראו הם שלה.

⁷². סיכום: מתי הבעל אוכל פירות ומתי לא:

נכסים מירושה, מתנה, בושת ופגם – הבעל אוכל פירות. מכירת כתובתה בטובת הנאה – לא אוכל פירות (ב"ק קפט). נכסים שהבריחה מבעלה לפני נישואין – אין אוכל פירות (כתובות עח). מתנה שנתן הבעל לאשתו – אין אוכל (ב"ב נא.). מתנה שנתן הבעל בעודה ארוסה – אוכל פירות (הרמ"ה).

אבן העזר - ב

ככנסי מלוג שהכניסה לו, ילקח בהם קרקע והבעל אוכל פירות [רמב"ם].
ב. נמ"י: "מעות גלויים" – דהיינו שידוע שנתנו לה מעות ע"מ שאין לבעלה רשות בהם.
 והב"ש – מהתוס' משמע שאם ידוע שיש לה מעות מקרי מעות גלויים (אף שלא ידוע שקבלה מתנה).

ג. המעות שנראו הם שלה: וביאר הרב המגיד דעת הרמב"ם – שנאמנת לומר על מעות שבידה (אף בטמונים) שקיבלה מתנה ושלה הם, ואף שעתה הם בידי הבעל, כיון שהוציאם ע"מ לקנות, לא הורע כוחה, ולכן ילקח בהם קרקע, שהם כמו נכסי מלוג.

ד. כ' ח"מ: גלויים וידועים – ולא יכול לטעון, אף שהיו גלויים לא יכולתי להוציא מידה, לכן מכרתי לה קרקע כדי שאהיה מוחזק במעות, שאין זו חזקה, מאחר שנתנה לו מעות בעדים ויש בידה שטר קניין ומביאה ראייה שהמעות היו גלויים – היא מוחזקת.

אם הבעל טוען ברי שהמעות שלו

ה. והרמ"א חולק: וי"א דאם טוען הבעל ברי שהמעות שלו – הרי הם שלו לגמרי. [רבנו יונה והרשב"א – שאם הבעל טוען 'הרי שהם שלי', המעות שלו, לאפוקי הרמב"ם והמחבר].

וביאר ח"מ: במעות טמונים ברי שלו עדיף, אבל במעות גלויים (הרישא) ברי שלה עדיף (כן שיטת התוס', רא"ש והרשב"א). וה"ה להלוואה שהיא הלווה לבעלה שבמעות טמונים ברי שלו עדיף ובגלויים ברי שלה עדיף.

אבל דעת הרמב"ם: במכר – בכל גוונא אינו נאמן (אפילו במעות טמונים). בהלוואה – נאמן הבעל אף בלא טענה, דמסתמא הם בחזקתו עד שתביא ראייה.

ו. כ' הב"ש: אבל אם טוען הבעל שמא המעות שלי והיא טוענת ברי שאינו שלו – מחזיקים המעות בתורת נכסי מלוג. ואם שניהם טענים שמא – אין מוציאים ממנו.

סימן פ"ה – סעיף י': כשיש מחלוקת אם היו טמונים או לא

א. שו"ע (י): אם הבעל אומר: 'טמונים היו', והאישה אומרת: 'לא היו טמונים' – על האישה להביא ראייה (שהרי קרקע בחזקת בעליה, ואע"פ שיש לאישה שטר על הקרקע, כ"ז שלא נתברר שהמעות גלויים הוי כמו שלא נתקיים השטר דמי. והוסיף הח"מ – והוי ריעותא בשטר והממע"ה). [הרמ"ה].

סימן פ"ה – סעיף י"א: לתת לאשה מתנה שאין לבעלה זכות בו

א. שו"ע (יא): נתן לה אחד מתנה ע"מ שאין לבעלה רשות בה עם כל זאת קנה הבעל

אבן העזר - ב

את המתנה, והרי היא כשאר נכסי מלוג, דיד אישה כיד בעלה. אלא אם כן התנה הנותן בגוף המתנה שיהיה לכך ולכך, כגון שיאמר לה: 'הרי המעות נתונים לך ע"מ שתלבשי בהם', או 'על מנת שתעשי מה שתרצי בלא רשות הבעל' [נדרים פח. כ"פ הרמב"ם].⁷³

וביאר ב"ש: שהרמב"ם (שו"ע) פסק כשמואל, דאפילו לא יחד לה לדבר פרטי, אלא א"ל 'ע"מ שאין לבעלך רשות, ומה שתרצי תעשי' – לא קנה בעל, מ"מ צריך שני הלשונות. והביא תחילה דברי רב שהוא לכו"ע ואח"כ כתב: 'ע"מ שתעשי מה שתרצי', שגם זה מהני.

מ"מ להלכה אם תפס הבעל יכול לומר קים לי כר"ת שפסק כרב שאם לא ייחד לשימוש פרטי זכה הבעל.

ב. הגדה: נתן לה אביה מתנה, והתנה באחד מדרכים אלו, ואח"כ מת אביה והיא יורשת אותו (כגון שהיא בת יחידה) – נתבטלה המתנה, וזוכה בה הבעל כבשאר נכסי מלוג (כיון שהמתנה היתה על תנאי, כשבא הבעל לזכות במתנה נמצא שהמתנה התבטלה, וחזרה לאב, וכיון שנפטר ירשה הבת המתנה ובעל זוכה בירושה שקיבלה כנכסי מלוג).

סימן פ"ה – סעיף י"ב: מעות שביד האשה ואומרת מתנה נתנו לי

א. שו"ע (יב): נמצאו ביד האישה מעות או מטלטלין, והיא אומרת: 'מתנה נתנו לי', והוא אומר: 'ממעשה ידיך הם, ושלי הם' – נאמנת ⁷⁴, ויילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות. ויש לו להחרים על מי שטוען שקר [רמב"ם].⁷⁵

⁷³ נדרים (פח.): מחלוקת רב ושמואל – על מנת שאין לבעל רשות בהם

ונחלקו הראשונים:

ר"ת פסק כרב – שצ"ל 'על מנת שאין לבעלך רשות בהם אלא מה שאת נותנת לפיך'. והרמב"ם פסק כשמואל – שצריך לומר: על מנת שאין לבעלך רשות בהם, וגם שתעשי לפיך או מה שתרצי תעשי. כ"פ השו"ע.

⁷⁴ הקשה הב"ש: בחו"מ(ס"ב) כ' ששטרות היוצאים על שמה אינה נאמנת לומר שלי הם, וכאן נאמנת? וי"ל דשאני התם שהיא נושאת ונותנת בהם לכן אינה נאמנת (כ"כ בעה"ת). ועי"ל דכאן מטלטלים ושם מיירי בשטרות על קרקעות.

⁷⁵ רמב"ם: נאמנת – מה טעמו

ירושלמי: טעם שמציאת האישה לבעל: רבי חגי אמר שלא תהא מריבה. רבי יוסי אמר שלא תבריה מנכסיו ותאמר 'מציאה מצאתי'. ומקשה הירושלמי: והרי יכולה להבריה ולטעון שקבלה מתנה מאחר?

אבן העזר - ב

וכ' ח"מ: מ"ש 'והוא אומר' – היינו שטוען שמא ממעשה ידיך הם, אבל אם היה טוען ודאי ממעשה ידיך הם – היתה האישה חייבת היסת.

ב. כ' באה"ט: ה"ה אלמנה נאמנת נגד היורשים לומר ששלה הם. ואלמנה עדיפה, שאין אצל יורשים טענת ודאי, מה שאין כן אצל הבעל יתכן פעמים טענת ודאי [רלנ"ח]. והוסיף כנה"ג: שנאמנת, דווקא שהנכסים אצלה, אבל אם הם אצל הבעל נאמן הבעל לומר שלי הם או מעשיה ידיך הם ששייכים לי.

ג. שו"ע (שם): ואם אמרה: 'ע"מ כן נתנו לי שלא יהא לבעלי רשות בהם אלא שאעשה בהם מה שארצה' – עליה להביא ראיה [רמב"ם והרמב"ן]. כ' ח"מ – טעמו, שכל ממון הנמצא אצל האישה בחזקת נכסי מלוג שהבעל אוכל פירות. כ"כ ב"ש. ביאר הט"ז: ברישא – טוענת האישה שהקרן שלה והבעל אוכל פירות, והבעל טוען שהכל שלו – לכן היא נאמנת והוא אוכל פירות. אבל בסיפא – שהאישה טוענת שנתנו לה מתנה והכל שלה (אף הפירות), אינה נאמנת לפי שהבעל מוחזק בנכסים שלה לאכול פירות.

מה הדין במעות הגלויים:

ד. הג"ה: וי"א הא דאינה נאמנת, דווקא במעות טמונים, אבל במעות שאינן טמונים נאמנת לומר: 'שלי הם' [רש"י והרא"ש]. כ"פ הב"ש. אבל ח"מ פסק שאינה נאמנת, ושכן משמע מהר"ש והרא"ש.

אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית:

ה. הג"ה: ודווקא בשאינה נושאת ונותנת תוך הבית, אבל כשהיא נושאת ונותנת אינה נאמנת לומר במתנה נתנו לי, אלא הכל לבעל [הרשב"א]. כ' ב"ש: קאי גם על הרישא דכשהיא נושאת ונותנת אינה נאמנת לומר במתנה נתנו לי, אלא הכל לבעל. כ"כ ח"מ – סתם נשים מקרי נושאת ונותנת, כיון שהבעל מאמין לה ומפקיד בידה. כ"פ חו"מ(סב). ב"ש – מיהו בטענת 'אתה נתת לי' נאמנת אף הנושאת ונותנת לפי שאינה מעיזה.

ו. הג"ה: וי"א אם לא ראו ממון בידה, ויש לה מגו לומר שאין לה או שהחזירה לו,

וי"ל דבמתנה יש קול ולא תוכל לשקר, מה שאין כן המציאה.

כ הרב המגיד: מכאן פסק הרמב"ם שהאישה נאמנת לומר מתנה קיבלה וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות. והוסיף הרמב"ם – מ"מ הבעל יכול להחרים על מי שטוען שקר, אבל אין יכול להשביעה כיון שאינו טוען ברי.

זא. "לא רצה לבוא לדין...מנדים אותו"

כ' התיבות: אם שליח ב"ד מעיד שהבעל דין אמר שאינו רוצה לבוא שאז מנדים אותו מיד אבל פתיחא לא.

והוסיף אורים – שאם טען התובע שהוא ישלם שכר הסופר (לכתיבת הפתיחא) כותבים הפתיחא אפילו ע"פ שליח ב"ד לבד. כ"כ התיבות.

ט. שו"ע (א): השליח ב"ד נאמן לומר: הקלני, או הקלה הדיין, או לא רצה לבא לדין, מנדים אותו על פיו. אבל אין כותבין עליו פתיחא של שמתא, עד שיבואו שנים ויעידו שנמנע לבא.

כ' הסמ"ע: טעמו – משום שהמנודה צריך לשלם שכר הסופר (על שטר הפתיחא שכתבו עליו) ואין מוצאים ממון ע"פ עד אחד. וה"ה שלא נאמן השליח לומר הכני כדי לחזור להכותו.

סימן י"א – סעיף א2: זהירות בכבוד ב"ד

א. הגהה: מי שאומר שאינו חושש על גזירת בית דין או חכם, אף על פי שבא לבית דין, מנדין אותו, הואיל ואומר שלא בא מחמת גזירתו, הוי אפקירותא. מכל מקום יכול לומר שלא רוצה לדון בב"ד זה אלא בב"ד אחר. ואם קבעו לו מועד ואין יכול להגיע צ' להודיע לב"ד שלא יהא זלזול בב"ד. [מהרי"ק].

ב. הגהה: מי שקבל עליו ב"ד של שנים בקניין (דבלא קניין יכול לחזור בו – סמ"ע), והזמינוהו ולא בא, מנדין אותו בבית דין של שלשה (סמ"ע – צ"ל כב"ד של שלושה), [ב"י בשם תשובת הרשב"א].

סימן י"א – סעיף ב: שליח שהזמין לבעלי דינים בשם דיין אחד

א. שו"ע (ב): שליח שאמר: פלוני שלחני בשם אחד מהדיינים, ולא רצה לבוא, אין כותבין עליו פתיחא של שמתא עד שיאמר בשם שלשתן.

הגהה: ואם יש בהם מומחה (אף ביום שאינו ידוע לישיבת הדיינים) חולקין לו כבוד ומזכירין לו שם המומחה [נמ"י].

שו"ע (ב): במה דברים אמורים, שהלך השליח ביום שאינו ידוע לישיבת הדיינים. אבל

ביום הידוע שהדיינים יושבים בו לדין, הכל יודעים שכל הדיינים מקובצים, ואף על פי שבא השליח בשם אחד, כאילו בא בשם שלשתן [סנהדרין ח.].

ב. "אין כותבים עליו פתיחא"

כ' הסמ"ע: לאו דווקא פתיחא אלא אפילו נידוי לבד לא מנדים אותו, אלא אם כן יש ויכוח בין השליח לבעל דין (אם הזמינו ע"ש שלושתם) אז השליח נאמן רק לנדונו ולא לפתיחא.

כ' הש"ך: "בא השליח בשם אחד" – מ"מ בעינן שאותו א' שווה לשאר הדיינים, אבל אם הזכיר הפחות שבדיינים לא מהני.

סימן י"א – סעיף ג: שליח שהודיע לאחרים שידוע להנתבע

א. שו"ע (ג): מי שהוא במדינה והלך שליח בית דין ולא מצאו, אין קובעים לו זמן עד שימצאו השליח ויאמר לו. היה בכפר, אם דרכו לבא באותו היום, אומר השליח אפילו לאחד מהשכנים, אפילו אשה אם יבא פלוני, הודיעוהו שבית דין קבעו לו זמן שיבא היום לבית דין, ואם לא בא מנדין אותו לערב [סנהדרין קיב:].

הגה – וכ"ש על פי שליח בית דין, אף על פי שלא חזר ואמר: עשיתי שליחותי. [טור].

שו"ע (שם): במה דברים אמורים, כשאין בדרך שדרכו לילך בה על מקום בית דין, אבל אם דרכו עליהם, אין מנדין אותו עד שיוודיעו השליח בעצמו, שמא לא אמרו לו השכנים, שהרי הם אומרים: דרכו על פתח בית דין, וכבר הלך (אליהם) ונפטר. וכן אם לא בא במדינה עד למחר, אין סומכים על השכנים, שמא שכחו ולא אמרו לו [לשון הרמב"ם מסנהדרין שם].

הגה: וכן אם היה בעיר, אין סומכין על השכנים, שיאמרו: שמא השליח ב"ד מצאו ואמר לו [טור].

ב. כ' הסמ"ע: מדינה – פירוש שנמצא בעיר, ולא סומכים על השכנים ואישה, שיאמרו מסתמא מצאו שליח ב"ד ומסר לו. ולכך צריך שימצאו השליח ב"ד עצמו. וכ"כ הרמ"א כאן – וחזר עמ"ש המחבר, כדי להביא הטעם "שיאמרו שמא וכו'".

סימן י"א – סעיף ד: מי שכתבו עליו נידוי איך מתירים הנידוי

א. שו"ע (ד): מי שנידוהו על שלא בא, אין קורעין כתב הנדוי עד שיבוא, ולא מהני שאמר שיבוא. אבל מי שנידוהו על שהיה מסרב לעשות ציווי בית דין, מיד כשאומר: הריני מקבל עלי לעשות צווי בית דין, קורעים כתב הנדוי [ב"ק קיג.]. והוא נותן שכר הסופר שכתב כתב הנדוי [שם קיב:].

ב. כ' הסמ"ע: כתב הכלבו – תקנת חרם רבנו גרשום: אדם המזמין חבירו לדין ומסרב, מבטלים התפילה רק בבית כנסת שהוא הולך לשם (כדי שהציבור ילחצו עליו לבוא לדין). ואם בטלו שם ג' תפילות רצופות (ולא עזר) יכולים לבטל בכל בתי כנסיות אבל לא בשבת ויו"ט. ואם בטלו ג"פ בחול מבטלים אף בשבת. וזהו רק בעיר שיש שם גדול או ב"ד קבוע.

כ' הסמ"ע: מיד שמקבל לעשות – ואף שאומרים לו לפרוע לפלוני ואיני פורע, אמרינן שטורח אחר הכסף.

ג. הגה: מי שכתבו עליו סרבנות וטען אחר כך שלא שמע, אינו נאמן, דמעשה בית דין יש לו קול [מרדכי].

סימן י"א – סעיף ה: הזמנת נשים יקרות ות"ח לדין

א. שו"ע (ה): נשים יקרות, (הגה – או ת"ח שתורתו אומנתו), אם מזמנים אותם לבא לבית דין, וכן אם הנתבע יכול למנות שליח שיבא במקומו לבית דין, יתבאר בסימן צ"ו ובסימן קכ"ד (שכתב שם סעיף א – משגרין לנשים סופרי הדיינים ויטענו בפניהם. וכיוצא בזה עושים לתלמיד חכם שתורתו אומנתו, וזילא ביה מלתא למיזל לבית דין ולערער בהדי ע"ה).

ב. כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל: ישנם פעמים שבעל דין עצמו לא יכול להופיע בב"ד (כגון סוחר גדול שאין לו זמן, או אישה המתביישת לבוא לב"ד) יכול למנות עו"ד או טוען רבני שייצגו אותו, ובלבד שנותן להם יפוי כח בלתי חוזר ליצגו.

סימן י"א – סעיף ו: חתימת הדיין בשטר הזמנה

א. שו"ע (ו): הדיין יכול לחתום בשטר הזמנה מן הצד [גיטין פח.].

פ' ערוך השלחן: כשהדיין שולח הזמנה אחר בעל דין יכול לחתום מהצד (וא"צ דווקא למטה), כיון שאינו שטר כלל רק להודיע לבעל דין שיבוא לדין, מה שאין כן בשטר שאין העדים יכולים לחתום מהצד.

סימן י"ב: דיין שבאו לפניו רך וקשה, וכל דיני

פשרה ובו כ' סעיפים

(להרחבה בנושא עיין בספרי 'שולחן שמואל - דיינים ועדות')

סימן י"ב - סעיף א: בעלי דינים שאחד קשה ואחד רך

א. שו"ע (א): שנים שבאו לפניך לדין, אחד רך ואחד קשה שהוא תקיף ואלים ואינו שומע לקול מוריו, עד שלא תשמע דבריהם, או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם: איני דן אתכם, שמא יתחייב הקשה ונמצא רודף הדיין. אבל משתשמע דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר: איני נזקק לכם (שנאמר "לא תגורו מפני איש"). [מסנהדרין ו.].

ב. שו"ע (א): ואם היה ממונה לרבים, שהוא ב"ד היחידי שיש שם - חייב להזקק להם. אלא אם כן יש בדבר סכנת חיים [רמב"ם].

הגדה: וכן אם היו שניהם חזקים, צריך לזקק להם (שאם ירדפנו א' השני יעמוד בעזרו - תוס') [הגהות אשירי וב"י בשם תוס']. ויש מי שכתב דמכל מקום נוהגין עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה, משום שיש סכנה בדבר, שלא ימסרנו לאנסין [מהרי"ו].

ג. "דמ"מ נוהגים עכשיו שלא למחות"

כ' הסמ"ע: פירוש אע"פ ששניהם חזקים נוהגים עכשיו שלא למחות, שהחשש שימסרנו למלכות קיים אף כשהשני חזק. מ"מ בד"מ - הביא תחילה שלא למחות ואח"כ כתב הא דשניהם חזקים (שמשמע שבכל גוונא לא מוחים).

ד. כ' האורים בשם שבו"י: ואם דיין אחד רואה ששני הדיינים האחרים מקלקלים הדין, יכול לומר איני יודע כדי שיוספו דיינים (ואז לא יהא דעת מיעוט נגד השניים). כ"כ נתיבות.

ובברכ"י כ' - דדווקא אם הדיינים שעמו המה יושבי קרנות כעובדא דשבו"י שם, מה שאין כן אם גם המה בעלי הוראה.

והוסיף האורים: ה"ד קודם שנזקק לדין, אבל אחר שנזקק אסור להסתלק מפני הפחד.

כ"כ נתיבות, שב"י. ולאחר שיודע היכן הדין נוטה נ"ל שא"א להסתלק בשום עניין אלא אם כן בפיקוח נפש.

סימן י"ב – סעיף ב'ו: להציע פשרה

א. שו"ע (ב'1): מצווה להציע לבעלי דין לעשות פשרה במקום דין תורה (לפי שבפשרה שני בעלי הדינים מרוצים ולא נשאר מחלוקת). וגם בפשרה מוזהר שלא להטות הדין, וכל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח [סנהדרין ו. ושם לב].
כ' הסמ"ע: וצריך הדיין להסביר לבעל דין שפשרה נוח להם, ולדבר על לבם אולי יסכימו על הפשרה. וכן כוונת המחבר שאומר להם במה שבאתם לפנינו לדין אם כוונתכם דווקא לדין או לפשרה.

ב. כ' שב"י: היום רוב בתי הדין דנים פשרה הקרובה לדין, כגון עם התובע תובע סך 900, ויש ספקות, מציעים פשרה של 600 (2/3) שזה נקרא פשרה הקרובה לדין. אבל תביעה שברור שהדין עם התובע מחייבים כל הסכום. והובא בפת"ש, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ג. שו"ע (ב'1): יכול להציע פשרה רק קודם גמר דין, אף ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, מצווה לבצוע, (ואין בזה משום מטעה חבירו, כי נוח לחבירו לוותר כדי שיהא שלום בניהם – סמ"ע). אבל אחר שגמר הדין ואמר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם [סנהדרין ו: וכפרש"י דלא כהתוס'].
ד. כ' ש"ך בשם שלטי גיבורים: ה"ד כשהדיינים רוצים להטיל פשרה כפי הנראה בעיניהם

שלא מדעת בעל דין. אבל אם הם מודיעים להם טיב הפשרה ומפייסים אותם עד שמתרצים למחול כ"א לחבירו, אף לאחר גמר דין ראוי לעשות פשרה, ובלבד שלא יהא הכרח משום צד. וכ' הנתיבות – שטעמו, כיון שבעל דין יודע שהוא זכאי, מתפשר על חלוקה.

מ"מ ברכ"י כ' – שבא"י ומצרים לא נהגו כן, וגם לשון מרן והרמב"ם לא משמע כן. כ"כ הב"ח, וכ"מ מהאגודה. והובא בפת"ש.

סימן י"ב – סעיף ב'2: למי מותר לעשות פשרה

א. שו"ע (ב'2): אבל אחר, שאינו דיין, רשאי לעשות פשרה ביניהם שלא במושב דין

הקבוע למשפט.

וכ' הסמ"ע: כי מה שנעשה לפני הדיין הוי כאילו עשאו בדעת הדיין ובהסכמתו.

ב. שו"ע (ב): ואם חייבו בית דין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לעשות פשרה

ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה [תוס'].
 כ' הש"ך: גם כאן כ' הב"ח – שלתוס' אין רשאי לעשות פשרה, ויש להחמיר. ואין דבריו

נכונים, וגם שזוהי חומרא הבאה לקולא.

ג. "יכולים לכוף"

פת"ש: ונחלקו הפוסקים –

● הב"ח פסק – אם הוא עשיר שיש בידו לוותר כופין לפנים משרות הדין, וכן נוהגים בכל ישראל לכוף העשיר לפנים משורת הדין. ואפשר שאף הרא"ש ורי"ו מסכמים לזה. כ"מ דעת הש"ך.

● והתומים כ' – דהך כפיה היינו בדברים, אבל לכו"ע מודים דאין כופים בשוטים ונידוי. כ"כ ת' שבוי"י לאפוקי ת' צ"צ דס"ל שכופים ע"י נידוי.

● אבל שב יעקב – אין הלכה כהב"ח לכפות לפשרה. שאף הב"ח לא התיר אלא בעשיר. ועוד שהרמ"א פסק בסתם שאין כופים. ובפרט בזה"ז שאין לתת לב"ד לילך אחר הסברות כדי לכוף להוציא ממון.

סימן י"ב – סעיף ג: מותר לב"ד לוותר בממון יתומים להשקיט

ממריבות

א. שו"ע (ג): מותר לב"ד לוותר קצת בממון היתומים חוץ מן הדין, כדי להשקיטם ממריבות [מהר"ר איסרלן]. וכ' החתם סופר – ה"ה שאפוטרופוס יכול לוותר לטובתם.

סימן י"ב – סעיף ד: יש כח ביד ב"ד להחרים שהפשרה תתקיים

א. שו"ע (ד): יש כח ביד ב"ד לגזור ולהחרים שתתקיים הפשרה, ושלא יוכלו היתומים למחות כשיגדילו [מהר"ר איסרלן].

וכ' הנתיבות: ולהחרים – ואם לא חריומו יכולים הקטנים למחות כשיגדלו. ודווקא כשהב"ד מפשרים רק כדי להשקיט ממריבות, אבל כשמפשרים לטובת היתומים כגון בעד שבועה עם בעל חוב (שבמקום שישבע בעל חוב יוותר כו"כ) זהו כמו קניין שבועה שאין יכולים למחות כשיגדלו (אף בלא חרם), שהרי יש רשות לאפוטרופוס למכור ולקנות בנכסי

יתומים.

סימן י"ב – סעיף ה: מתי מותר לפסוק כעין פשרה (שודא)

א. שו"ע (ה): פעמים שאי אפשר להכריע בדין, יכול ב"ד לפסוק לפי אומדן דעתו לפי ראות עניו, ובלבד שלא יצא הדין חלוק, ופעמים יכול לפסוק אף בלא טעם [שודא לפי התוס'] ופעמים ע"פ פשרה [הרא"ש].

סימן י"ב – סעיף ו: לבקש צדדים שהתובע יעשה עמו פשרה

א. שו"ע (ו): מי שתובעים אותו ממון שהוא מוחזק בו, אסור לו לחפש צדדים להשמט כדי שכנגדו יתרצה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר [תרומת הדשן].
כ' התומים: צדדים להשמט – אם יש לו טענת מלוה ישנה על חבריו ואין לו עדים, דפשיטא דיכול לעשות כן להציל שלו, וקמי שמיא גליא. אך זהו לדינא, אך מ"מ לכתחילה יש ליוזר אפילו במקום פסידא שלא להוציא שקר מפיו כלל. כ"כ נתיבות.
ב. הגדה: ראובן חייב לשמעון מנה וכפר בכל, אבל א"ל עשה לי מחילת שמים ומחילת הבריות ואתן לך 50 זוז. וראובן כדי לא להפסיד עשה כן – שמעון לא נפטר בכך, שלא כתב ראובן כן רק מתוך אונס [ת' הרשב"א].

סימן י"ב – סעיף ז: אחר קניין בפשרה אי אפשר לחזור, כיצד

קניין

א. שו"ע: אף שנתרצו לעשות פשרה בב"ד יכולים לחזור בהם כל זמן שלא עשו קניין, אפילו בשלשה צריכים קניין. אבל אם קנו מידם, אין יכולים לחזור בהם אפילו ביחיד. ויש אומרים דדווקא בשנים אין יכולים לחזור [טור מסנהדריו ו.].
כ' הסמ"ע: אף שנתרצו – כ"פ טור, תוס', מרדכי. וכ' הש"ך – אף לאחר שהגידו הפשרה אם אין קניין יכולים לחזור. כ"ה הגמ"י ובמרדכי. לאפוקי ראבי"ה, והראב"ן – שאם שתקו לאחר ששמעו הפשרה אין צריך קניין.

ב. "פשרה בב"ד"

כ' הסמ"ע: משמע אף שבתחילה קבלו עליהם את הב"ד לדון, יכולים לחזור מהפשרה (אם לא היה קניין).

חושן משפט א

לאפוקי ראב"ן, מרדכי – שאם בתחילה קבלו לדון, הפשרה קיימת בלא קניין (דאין אדם משטה בב"ד ופשרתם אינה צריכה קניין), ואם קבלו מתחילה לפשרה יכולים לחזור בלא קניין (דלא אלימי פשרה לאפקועי ממונא ע"כ צריכה קניין שלא יאמר משטה הייתי בכם מפני שהייתם מפצירים בי). ומיהו דמדסתמו שאר הפוסקים אין לחלק.

ב. "יכולם לחזור בהם"

כ' הסמ"ע: אף שהתובע נתרצה לוותר ולמחול לנתבע מקצת החוב ומחילה אין צריך קניין, בפשרה יכול לחזור בו, דשאני מחילה בעלמא דמעצמו ומרצונו מחל, מה שאין כן במחילה דפשרה שע"פ הדיינים הוא מוחל ולא מעצמו. כ"כ הש"ך.
וכ' ד"מ – משמע שאם אחר הפשרה אמר בפירוש "אני מוחל לך" – לכו"ע אין צריך קניין ולא יכול לחזור בו.

ג. "דפשרה צריכה קניין"

כ' ש"ך: והפשרנים נאמנים שעשו קניין. והפשרה שעשו בעלי הדין עצמם אין צריך קניין (מהר"ם מלובלין). וכ' הנתיבות – וה"ד מהתובע לנתבע.

כ' הב"ח: ואם נעשה בפני טובי העיר אין צריך קניין. כ"כ רעק"א, כנה"ג. כ"כ הראנ"ח – אם נעשה בפני טובי הקהל אפילו באתן לך הוי כקנו מידו ואינו יכול לחזור בו. כ"כ הרמ"א (כה/לא). והובא בפת"ש.

ד. כ' הסמ"ע: אפילו ג' דיינים שעשו פשרה צריכים קניין, דאף דבכה"ג בדין אין צריך קניין, שאני פשרה שרוצים שיוותר עמו במקצת לפנים משורת הדין. והסומך להתיר בג' דיינים בלא קניין יש לו על מה לסמוך. מכל מקום תשובת משאת משה כתב – שמאחר שדעת ריא"ז ובה"ג דהא דפשרה צריכה קניין היינו בב' אבל בג' אין צריך קניין (כ"כ מהר"י טוב עלם ורבינו שמחה ושאר פוסקים), א"כ הרוצה לסמוך יש לו על מי סמוך. מכל מקום ברכ"י כ' שאין להקל כנגד שו"ע והרמ"א. והובא בפת"ש.

ה. כ' הנתיבות: אבל קנו מידם – ודווקא כשפירשו שמות הפשרנים, שאם קבלו בקניין סודר סתם על הפשרה אין יכולים ג' לעשות פשרה בע"כ של בעל דין, אלא אם כן אותם ג' שבאו לדון לפניהם.

ו. "וי"א דדווקא בשנים"

כ' הט"ז: כ"כ ב"י בדעת הרמב"ם, אבל הגמ"י כ' שלרמב"ם ל"ד ב' אלא ה"ה באחד דסגי. כ"כ נמ"י בדעת הרי"ף, הב"ח. ולכן סגי בחד בקניין.

ז. ה"ה: וקניין לאו דווקא, אלא ה"ה אם נתן שטר עליו (ב"י בשם תשובת ריטב"א), או אחד משאר דרכי הקניה [רשב"א בת'].
או אחד משאר דרכי הקניה [רשב"א בת'].

חושן משפט א

כ' הסמ"ע: כ"כ המחבר (סי"ג) – שאם קיבל הנתבע גזרת הפשרנים ועשה שטר (הן בלשון הודאה או לשון חייב) אינו יכול לחזור בו. והרמ"א כאן קמ"ל – אפילו לפני שידע הסך שיתפשו אם נתן שטר בלשון חייב לא יכול לחזור בו.

זא. הגה: יש אומרים כשמקבל קניין על הפשרה צריך להקנות לו החפץ, שלא יהא קניין דברים [מרדכי], כמו שיתבאר לקמן ריש סימן ר"ג.

כ' הסמ"ע: פירוש החפץ שטוענים עליו צריך להקנות לתובע ע"י קניין סודר כפי שעור הפשרה, ואם הטענה על מעות דלא מהני חליפין צריך לשעבד נפשו להתחייב לפי סכום הפשרה.

ט. "שלא יהא קניין דברים"

כ' הסמ"ע: דווקא בנתבע (שמבטיח לתת לתובע), שמקנה לו בקניין 'ליתן' או 'אתן' דהוי קניין דברים (סימן רמ"ה) מש"ה צריך להקנות לו החפץ, אבל בתובע (שצריך לוותר) סגי שיקנה מידו לוותר ולמחול מה שבידו.

ואם תובע בא מכוח שטר שבידו, צריך להקנות בקניין שיחזיר לחבירו כפי הפשרה, אבל אם מקנה לו בקניין שיעשה לו שטר מחילה כפי דבריהן, הו"ל קניין דברים (רג"ו-הגה).

אבל הט"ז (רג, א הגה) כ' – שאף בתובע לא סגי אם קנו מידו שימחל דהוי קניין אתן (דלא מהני). כ"ד התומים והנתיבות. כ"כ פת"ש – ע"כ צריך לומר בפירוש אני מוחל לך עד סך שיאמרו הפשרנים.

סימן י"ב – סעיף זז: מחילה אינה צריכה קניין

א. שו"ע (ח): מחילה, אינה צריכה קניין [הרא"ש לאפוקי התוס'].

כ' הסמ"ע: משום שמיד שמחל לו התובע נסתלק ממנו (וחלה המחילה מיד). ודווקא שלא תפס התובע השטר חוב בידו, שאם תופס כ"ז שלא מחזיר לו מיד לא מהני מחילה בלא קניין. כ"כ הטור בשם הרב ישעיה. וכ' הב"ח: טעמו דשטר העומד להגבות כגבוי דמי. מכל מקום הרמ"א (רמא/ב) פסק כהמרדכי – דמהני מחילה אף שתפוס בשטר. ולכן פסק הש"ך דהוי ספקא דדינא והמוציא חבירו עליו הראיה.¹²⁶

¹²⁶. סיכום: מחילה כשהוא תפוס בשטר

• הרב ישעיה – לא מהני אלא בקניין. כ"פ הסמ"ע.

• מרדכי – מהני. כ"פ הרמ"א(רמא/ב), ט"ז, קצות החושן.

ב. מה הדין כשיש לנתבע המחויב שבועת מודה במקצת, כתב יד התובע המסייע לטענת הנתבע?

שאלה 10

- א. באיזה מקרה עד המסייע פוטר את התובע משבועת הנוטלים, ובאיזה מקרה אינו פוטר?
- ב. מה הדין כשהנתבע נאמן מכח מיגו, ובטענת המיגו היה מתחייב בשבועה. האם עד המסייע פוטר משבועה על הטענה שטוען עכשיו?

שאלה 11

- א. האם נתבע שחייב שבועת היסת, צריך להישבע בנקיטת חפץ?
- ב. אם תפס התובע ממון מהנתבע, ותובע שהנתבע ישבע בנקיטת חפץ, מה הדין? נמק.

שאלה 12

- א. ראובן תבע את חבירו שיחזיר לו ממון של צדקה שהפקיד בידו, הנתבע טוען שהחזיר לו. האם חייב להישבע היסת? נמק.
- ב. מה הדין כשטוען הנתבע, הפקדת את הממון אצלי בשביל לחלקם לעניים, והתובע מכחיש וטוען שמעולם לא ויתר על הזכות לחלקם לעניים? נמק.

שאלה 13

- א. האם מדינא דגמי כותבים הרשאה על מלוה בשטר שכפר בו הלוה, ומה הטעם?
- ב. האם יכול למנות מורשה על השבועה? מה דעת השו"ע דהש"ך בזה?

שאלה 14

- א. היה לו חוב על עכו"ם, ואמר לחבירו שהיה לו ג"כ חוב על אותו עכו"ם ונתן לו הרשאה, כמו שתעשה בשלך תעשה בשלי והלך המורשה ומחל לעכו"ם חובו וחוב חבירו. מה הדין ומה הטעם?
- ב. לדעת השו"ע האם קניין חליפין מועיל בגוי? לכתוב ראייה לכך מלשון השו"ע.

שאלה 15

- א. האם קניין חצר, או קניין אגב קרקע, מועיל בגוי?

ב. מכר קרקע והתנה המוכר עם הלוקח שיחזיר לו את הקרקע כשיהיו לו מעות. מה הדין ומה הבעיה שיש במכירה זו?

שאלה 16

א. מה הדין אם התנה הלוקח מיוזמתו עם המוכר כשיהיו לך מעות הביאם אלי ואני אחזיר לך את הקרקע, האם יש הבדל בדין בין המוכר ללוקח ומהר ההבדל?
 ב. הלוחו על שדה מאה זהובים והוא שווה יותר ואמר לו אם לא תפרעני עד שלוש שנים הקרקע תהיה שלי. מתי הוי אסמכתא ומתי לא?

שאלה 17

א. נתן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך, מה הדין בזה? ומה כתב הסמ"ע בדין ערבון, מתי הוי אסמכתא?
 ב. מהו הלשון לדעת השו"ע בתנאים שמתנים בני אדם ביניהם שעושים את זה לאסמכתא?

שאלה 18

א. נשבע "דאם אוביר ולא אעביד אשלם אלף זוז". האם יש בזה אסמכתא?
 ב. מהו הלשון שכתבו השו"ע והרמ"א שעל ידי זה מסלקים את בעית האסמכתא?

